

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Γ΄ Γυμνασίου

ΤΟΜΟΣ 5

—ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ—

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στέλλα Σωτηρίου

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκ-
παίδευσης

Στυλιανή Κορδονούρη

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκ-
παίδευσης

Αικατερίνη Ζαφρανίδου

Κοινωνιολόγος, Εκπαιδευτικός Β/
θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αναστασία Αθανασούλα-Ρέππα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια της Α.
Σ.ΠΑΙ.ΤΕ

Βασίλειος Μπούρμπουλας

Σχολικός Σύμβουλος

Σοφία Ροδίτου

Νομικός, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Κλειώ Γκιζελή

Σκιτσογράφος-Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αντώνιος Μαστραπός

Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Παύλος Μάραντος

Σύμβουλος Νομικών/Πολιτικών
Επιστημών στο Π.Ι.

Νικόλαος Πετρόπουλος
Σύμβουλος Κοινωνιολογίας στο Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Παύλος Μάραντος
Σύμβουλος Νομικών/Πολιτικών
Επιστημών στο Π.Ι.

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ -
MULTIMEDIA A.E.»**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέρ-
γεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξε-
ων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμ-
μάτων σπουδών και συγγραφή
νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ιν-
στιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και πα-
ραγωγή υποστηρικτικού εκπαι-
δευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνά-
σιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έρ-
γου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

**Αναπληρωτές Επιστημονικοί
Υπεύθυνοι Έργου**

Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδα-
γωγικού Ινστιτούτου

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο
75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνι-
κό Ταμείο και 25% από εθνι-
κούς πόρους.**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για τη γνώση
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Στέλλα Σωτηρίου
Στυλιανή Κορδονούρη
Αικατερίνη Ζαφρανίδου**

**Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου πραγμα-
τοποιήθηκε υπό την αιγίδα του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

**Κοινωνική και
Πολιτική Αγωγή**

Γ' Γυμνασίου

Ι. Τ. Υ. Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Μέρος Β

Το άτομο και η πολιτεία

Τόμος 5

11 Η διοίκηση

- Η διοίκηση του κράτους
- Η Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Α΄ βαθμός: Δήμοι και Κοινότητες
- Β΄ βαθμός: Νομαρχίες

Για να μελετήσεις αυτό το κεφάλαιο πρέπει να θυμηθείς πώς ψηφίζεται ένας νόμος και πώς εφαρμόζεται με τα Προεδρικά Διατάγματα. Θα διαπιστώσεις τη σύνδεση της Κυβέρνησης με τη Διοίκηση στη χώρα μας.

Τα βιβλία «Ελλάς, οι ρίζες ενός Πολιτισμού» του Γ. Καββαδία και «Μαυρόλυκοι» του Θ. Πετσάλη – Διομήδη αναφέρονται στην ανάπτυξη του θεσμού των κοινοτήτων στην Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, κάποιες από τις οποίες έγιναν κέντρα τοπικού πολιτισμού, όπως π.χ. τα Αμπελάκια και η Δημητσάνα.

Από την ιστοσελίδα του Υπουργείου των Εσωτερικών (www.ypes.gr) θα ενημερωθείς για το σύστημα της διοικητικής αποκέντρωσης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στη χώρα μας. Για το θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης πληροφορίες παρέχουν οι ιστοσελίδες της Κεντρικής Ένωσης Δήμων (ΚΕΔΕ), που θα βρεις στη σελίδα 151/163.

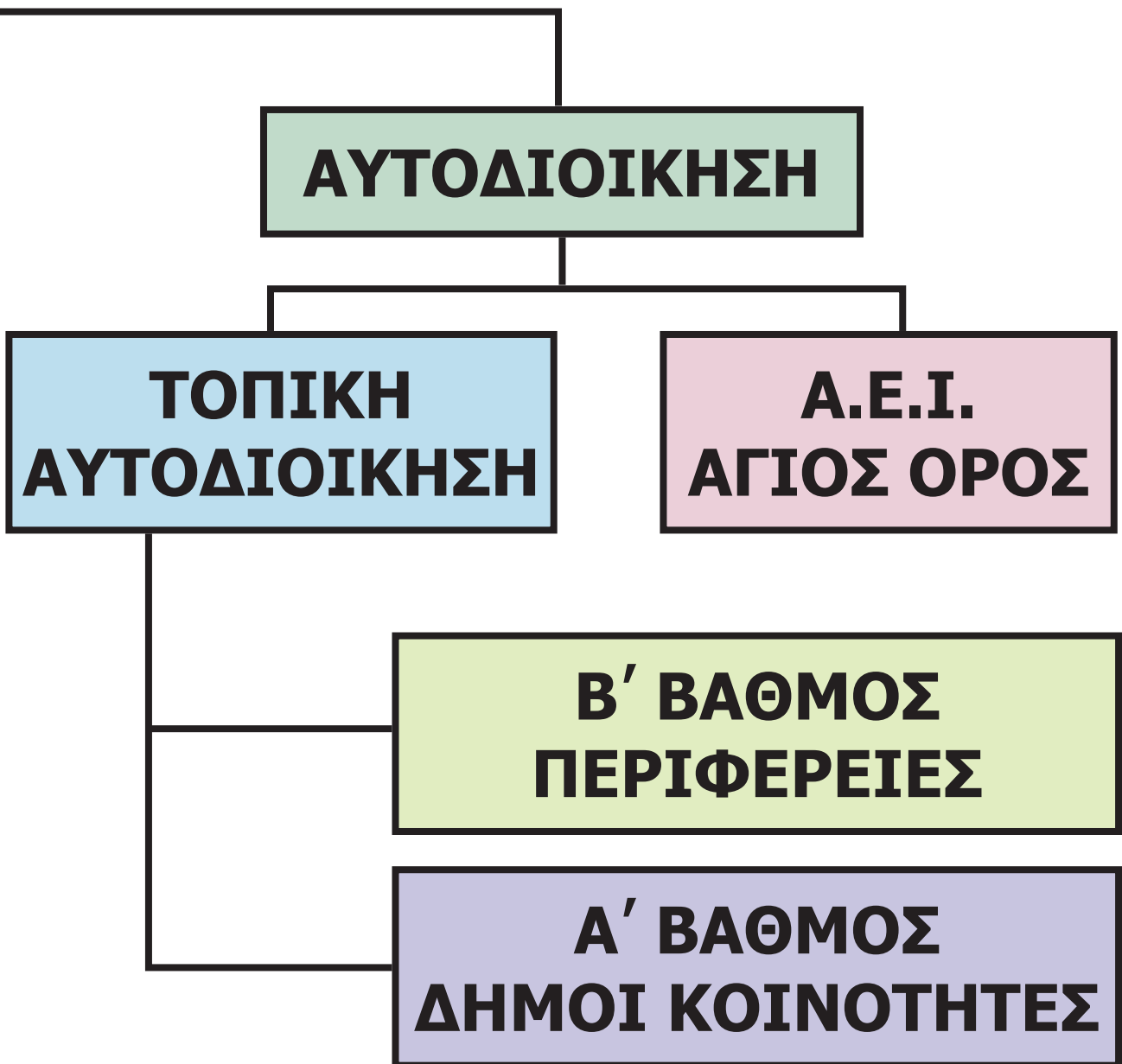
Στο κεφάλαιο αυτό θα καταλάβεις τη σημασία που έχει η αυτοδιοίκηση

για τη δημοκρατία, από τη στιγμή που η συμμετοχή του πολίτη στην εκλογή των τοπικών αρχόντων ενδυναμώνει το αίσθημα της ευθύνης και του καθήκοντός του απέναντι στην κοινωνία.

Οι Δήμοι είναι θεσμός που συναντάται σε όλη την ιστορία του τόπου από την Αρχαιότητα (Κλεισθένης), το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία μέχρι σήμερα. Σήμερα η Τοπική Αυτοδιοίκηση, που φέρνει πιο κοντά το λαό με τα τοπικά θέματα κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα. Το Κεφάλαιο αυτό θα σε βοηθήσει να γνωρίσεις τον τρόπο που οργανώνεται η κρατική διοίκηση και η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ
ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ****ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ
(ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ)****ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ
(7 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ
ΜΟΝΑΔΕΣ)**

11.1 Η διοίκηση του Κράτους

πίνακας 11.1 Η διοίκηση του κράτους.

Η διοίκηση του κράτους ασκείται άλλοτε απευθείας από τα όργανα του Κράτους (π.χ. Υπουργεία, Δημόσιες Υπηρεσίες) και άλλοτε από τα όργανα διαφόρων αυτοδιοικούμενων Οργανισμών (π.χ. Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Πανεπιστήμια) τα οποία ασκούν εξουσία που τους παραχώρησε το κράτος. Στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για κρατική διοίκηση και στη δεύτερη για αυτοδιοίκηση.

Α. Κρατική Διοίκηση: Σύμφωνα με το Σύνταγμα η διοίκηση στη χώρα μας ασκείται με το **αποκεντρωτικό σύστημα**. Αυτό σημαίνει ότι η άσκηση της δημόσιας διοίκησης δε γίνεται μόνο από τα κεντρικά κρατικά όργανα αλλά και από τα αποκεντρωμένα. Συγκεκριμένα:

- **Κεντρικά κρατικά όργανα** είναι τα Υπουργεία, επικεφαλής των οποίων

είναι οι Υπουργοί και οι Υφυπουργοί.

Οι Υπηρεσίες των Υπουργείων οργανώνονται σε Γενικές Διευθύνσεις. Κάθε γενική διεύθυνση αποτελείται από επιμέρους διευθύνσεις και κάθε διεύθυνση χωρίζεται σε περισσότερα τμήματα, π.χ. στο Υπουργείο Παιδείας ανήκει η Γενική Διεύθυνση Σπουδών Α΄ Βάθμιας και Β΄ Βάθμιας Εκπαίδευσης. Μια από τις επιμέρους Διευθύνσεις της είναι η Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής στην οποία, ανήκει το τμήμα Διδακτικών Βιβλίων, Μέσων Διδασκαλίας και εξοπλισμού Ειδικής Αγωγής.

● **Αποκεντρωμένη διοίκηση:** Ο Ν.3851/10 θεσπίζει την αποκεντρωμένη διοίκηση. Δηλαδή χωρίζει την χώρα σε 7 αποκεντρωμένες διοικητικές μονάδες, στις οποίες προϊστάται ο γενικός γραμματέας, ο οποίος και

προεδρεύει του Συμβουλίου Περιφερειακής Διοίκησης. Στο Συμβούλιο συμμετέχουν οι Περιφερειάρχες και οι εκπρόσωποι των Δήμων που ανήκουν στην κάθε μονάδα αποκεντρωμένης διοίκησης. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου αφορούν τη σχέση των ΟΤΑ με το κράτος π.χ. μελέτη χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, θέματα δασικής ανάπτυξης, οριοθέτηση μεταλλευτικών ζωνών προς εκμετάλλευση κ.ά.

Β. Αυτοδιοίκηση: Το Σύνταγμα μας προβλέπει τη δημιουργία νομικών προσώπων* τα οποία ασκούν

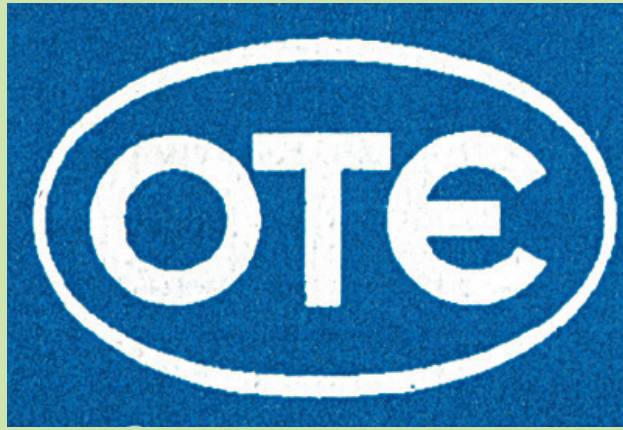
---

* Νομικά Πρόσωπα: ενώσεις προσώπων που εξυπηρετούν ένα ορισμένο σκοπό και αναγνωρίζονται από το νόμο ως πρόσωπα, με δικαιώματα και υποχρεώσεις.

δημόσια εξουσία (Δήμοι, Περιφέρειες, Πανεπιστήμια). Αυτός ο τρόπος οργάνωσης ονομάζεται αυτοδιοίκηση.

Το κράτος δημιουργεί αυτά τα νομικά πρόσωπα και τους παρέχει εξουσία, επειδή κυριαρχεί η αντίληψη ότι με αυτό τον τρόπο μπορεί να μειωθεί το χάσμα ανάμεσα στον πολίτη και την εξουσία, να δημιουργηθούν ευκαιρίες ενεργητικής συμμετοχής του πολίτη στα κοινά και να ενδυναμωθεί το αίσθημα της ευθύνης και του καθήκοντος απέναντι στην κοινωνία.

Το Σύνταγμά μας προβλέπει το θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμοι, Περιφέρειες) και το θεσμό της Αυτοδιοίκησης που αφορά το Άγιο Όρος και τα Πανεπιστήμια (Α.Ε.Ι.).

φωτ. 11.2 Επιχειρήσεις Κοινής Ωφέλειας.

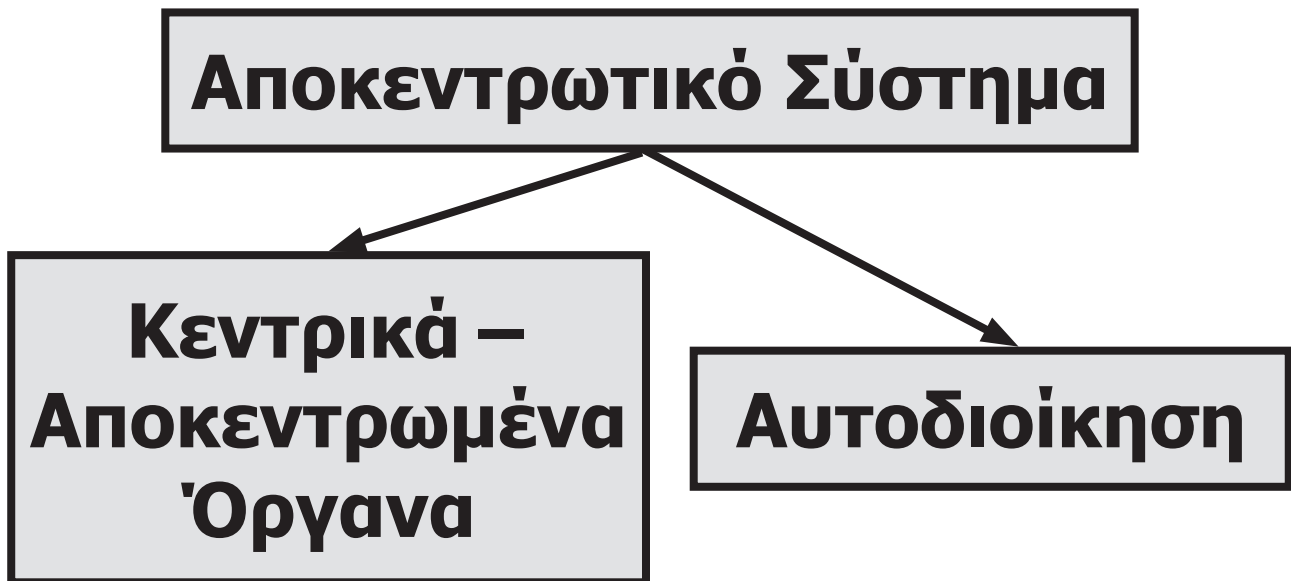
Το κράτος αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση έχουν δημιουργήσει δημόσιες και δημοτικές επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν ως ιδιωτικές επιχειρήσεις με κρατικό έλεγχο (π.χ. ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ, Δημοτική Επιχείρηση Έργων και Ανάπτυξης Δήμου Ν. Ιωνίας). Οι λόγοι δημιουργίας αυτών των επιχειρήσεων είναι η παροχή φτηνών αγαθών πρώτης ανάγκης στους πολίτες, η καταπολέμηση της ανεργίας, η περιφερειακή ανάπτυξη.

Α.Σ.Ε.Π.

φωτ. 11.3 Λογότυπο Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (www.asep.gr).

Στη χώρα μας λειτουργούν κάποια όργανα, ως ανεξάρτητες από το κράτος διοικητικές αρχές. Τα όργανα αυτά ασχολούνται κυρίως με την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη. Τέτοιες αρχές είναι ο Συνήγορος του Πολίτη, στον οποίο ανήκει και ο Συνήγορος για τα δικαιώματα του παιδιού, η Αρχή της Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.), ο Τραπεζικός Μεσολαβητής κ.ά.

Βασικές έννοιες μαθήματος

11.2 Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θεωρείται δημοκρατικός θεσμός και βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση της λαϊκής κυριαρχίας. Η Δημοκρατία πρέπει να θεμελιώνεται από κάτω προς τα πάνω (από το λαό προς την εξουσία) και αυτό επιτυγχάνεται με την τοπική αυτοδιοίκηση. Το Σύνταγμα στο άρθρο 102 κατοχυρώνει

την ύπαρξη Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).

Όλες οι υποθέσεις τοπικής σημασίας (π.χ. η κατασκευή ή η φροντίδα των σχολικών κτηρίων, η διαμόρφωση και η επισκευή των πεζοδρομίων, οι χώροι αναψυχής και πρασίνου, η καθαριότητα) ανήκουν αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των ΟΤΑ. Οι ΟΤΑ δεν έχουν μόνο αρμοδιότητες, αλλά και δικαιώματα και υποχρεώσεις, έχουν δικούς τους υπαλλήλους, δικά τους έσοδα και περιουσία και δικό τους προϋπολογισμό. Η βασική τους όμως χρηματοδότηση γίνεται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Με τον Ν. 3852/2010 (Νόμος Καλλικράτης) προβλέπονται δυο βαθμοί τοπικής αυτοδιοίκησης: Ο Α΄ βαθμός στον οποίο ανήκουν οι δήμοι και ο Β΄ που περιλαμβάνει τις περιφέρειες.

11.2.1 Α' Βαθμός: Δήμοι

Σήμερα με τον νέο νόμο οι Δήμοι της χώρας ανέρχονται σε 352. Ο Δήμος διοικείται από το Δημοτικό Συμβούλιο, την Οικονομική Επιτροπή, την Επιτροπή Ποιότητας Ζωής, την Εκτελεστική Επιτροπή και τον Δήμαρχο. Ο Δήμαρχος οφείλει να προασπίζει τα τοπικά συμφέροντα, να κατευθύνει τις δράσεις του Δήμου για την αναπτυξη και να εξασφαλίζει την ενότητα της τοπικής κοινωνίας με διαφάνεια και αποτελεσματικότητα π.χ. πρόγραμμα Διαύγεια: οι αποφάσεις του Δ.Σ. αναρτώνται στο διαδίκτυο έτσι ώστε οι δημότες να λαμβάνουν γνώση. Ο Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο εκλέγονται κάθε 5 χρόνια στις Δημοτικές εκλογές. Οι Επιτροπές συγκροτούνται

από Δημότες έτσι ώστε να επιτευχθεί ένα δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης των Δήμων. Στο πλαίσιο αυτό λειτουργούν οι Δημοτικές ή Τοπικές Κοινότητες* οι οποίες διατυπώνουν τη γνώμη τους στο Δημοτικό Συμβούλιο για διάφορα θέματα που απασχολούν τους Δημότες.

Οι Δήμοι μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες στους κατοίκους τους, όπως:

- **Περιβαλλοντικές:** κατασκευή υπονόμων και αποχέτευσης, καθαρισμός δρόμων και συλλογή απορριμμάτων, κατασκευή δρόμων, πλατειών, κοιμητηρίων.

---

* **Δημοτικές ή Τοπικές Κοινότητες:** Αποτελούνται από δημότες που εκλέγονται κάθε 5 χρόνια.

- **Προσωπικές:** κατασκευή και συντήρηση σχολικών κτηρίων, ίδρυση Κέντρων Ανοιχτής Περίθαλψης, ψυχαγωγίας υπερηλίκων, κέντρων νεότητας, παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών.
- **Πολιτιστικές:** δημιουργία κήπων, χώρων αναψυχής, αθλητικών κέντρων, βιβλιοθηκών, πινακοθηκών, θεάτρων.
- **Προστασίας:** κατασκευή έργων προστασίας από πλημμύρες, δασικές πυρκαγιές και
- **Παραγωγικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες:** κοινωφελείς επιχειρήσεις, επιχείρηση ύδρευσης και αποχέτευσης, λειτουργία ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού κ.ά.

φωτ. 11.4 Η ίδρυση από τον Καποδίστρια του Πανελληνίου Συμβουλευτικού Σώματος.

Τοιχογραφία από τη Βουλή.

«Είτε με τις αρχαιότητες είτε με Ορθοδοξία των Ελλήνων οι κοινότητες φτιάχνουν άλλο γαλαξία»

Διον. Σαββόπουλος.

Ο πρώτος νόμος «Περί σχηματισμού και διαιρέσεως των Δήμων», στην ιστορία του ελληνικού κράτους,

ψηφίστηκε το Δεκέμβριο του 1833 και τον Οκτώβριο του 1834, σχηματίστηκε ο Δήμος Αθηναίων. Μέχρι να φτάσουμε στην τελευταία οργάνωση του συστήματος αυτοδιοίκησης «Καποδίστριας» που ισχύει σήμερα, πέρασαν περίπου 170 χρόνια. Η Τοπική όμως Αυτοδιοίκηση έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο. Στην τουρκοκρατία οι κοινότητες είχαν κυρίως την ευθύνη της είσπραξης των φόρων του Σουλτάνου. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε ένας υψηλός βαθμός αυτοδιοίκησης (Μαδεμοχώρια στη Χαλκιδική, Ζαγόρι, χωριά Πηλίου και Αμπελακίων) που βοήθησε κατά πολύ στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης και στην Επανάσταση του 1821. Από το βιβλίο της Ιστορίας, να αντλήσετε πληροφορίες

για τη δράση των κοινοτήτων στην Τουρκοκρατία και το Νεοελληνικό κράτος.

φωτ. 11.5 ψηφοφορία εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη νομοθεσία που ισχύει στη χώρα μας κατοχυρώνονται σχετικά ασαφώς διάφορες μορφές άμεσης δημοκρατίας, ιδιαίτερα με την πρόβλεψη της «λαϊκής συμμετοχής»

σε συνελεύσεις των κατοίκων. Η συμμετοχή όμως αυτή έχει περισσότερο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Τον Ιούνιο του 2003, ο δήμος Μάνδρας διεξήγαγε δημοψήφισμα με αφορμή τη χωροθέτηση ως μελλοντικών χώρων υγειονομικής ταφής σκουπιδιών (ΧΥΤΑ), τεσσάρων σημείων στην περιοχή του. Να ανταλλάξετε απόψεις στην τάξη σχετικά με την αναγκαιότητα ψήφισης νόμων που πρέπει να προβλέπουν με σαφήνεια μορφές άμεσης δημοκρατίας, όπως π.χ. το δημοψήφισμα, για διάφορα σοβαρά προβλήματα που απασχολούν την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

11.2.2 Β' Βαθμός: Περιφέρειες

Η χώρα χωρίζεται σε 13 Περιφέρειες. Όργανα της Περιφέρειας είναι ο Περιφερειάρχης, οι Αντιπεριφερειάρχες, το Περιφερειακό Συμβούλιο, η Οικονομική και η Εκτελεστική Επιτροπή.

Ο Περιφερειάρχης κατευθύνει το σχέδιο ανάπτυξης της Περιφέρειάς του, και το Περιφερειακό Συμβούλιο παρακολουθεί και εγκρίνει τα επιχειρησιακά προγράμματα. Εκλέγονται κάθε 5 χρόνια στις Περιφερειακές εκλογές που πραγματοποιούνται ταυτόχρονα με τις Δημοτικές. Μεταξύ των δυο βαθμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δηλαδή των Δήμων και των Περιφερειών, υπάρχουν σχέσεις συνεργασίας και προγράμματα κοινών δράσεων και συμφωνιών.

φωτ. 11.6 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιφερειών, πηγή ΕΕ.

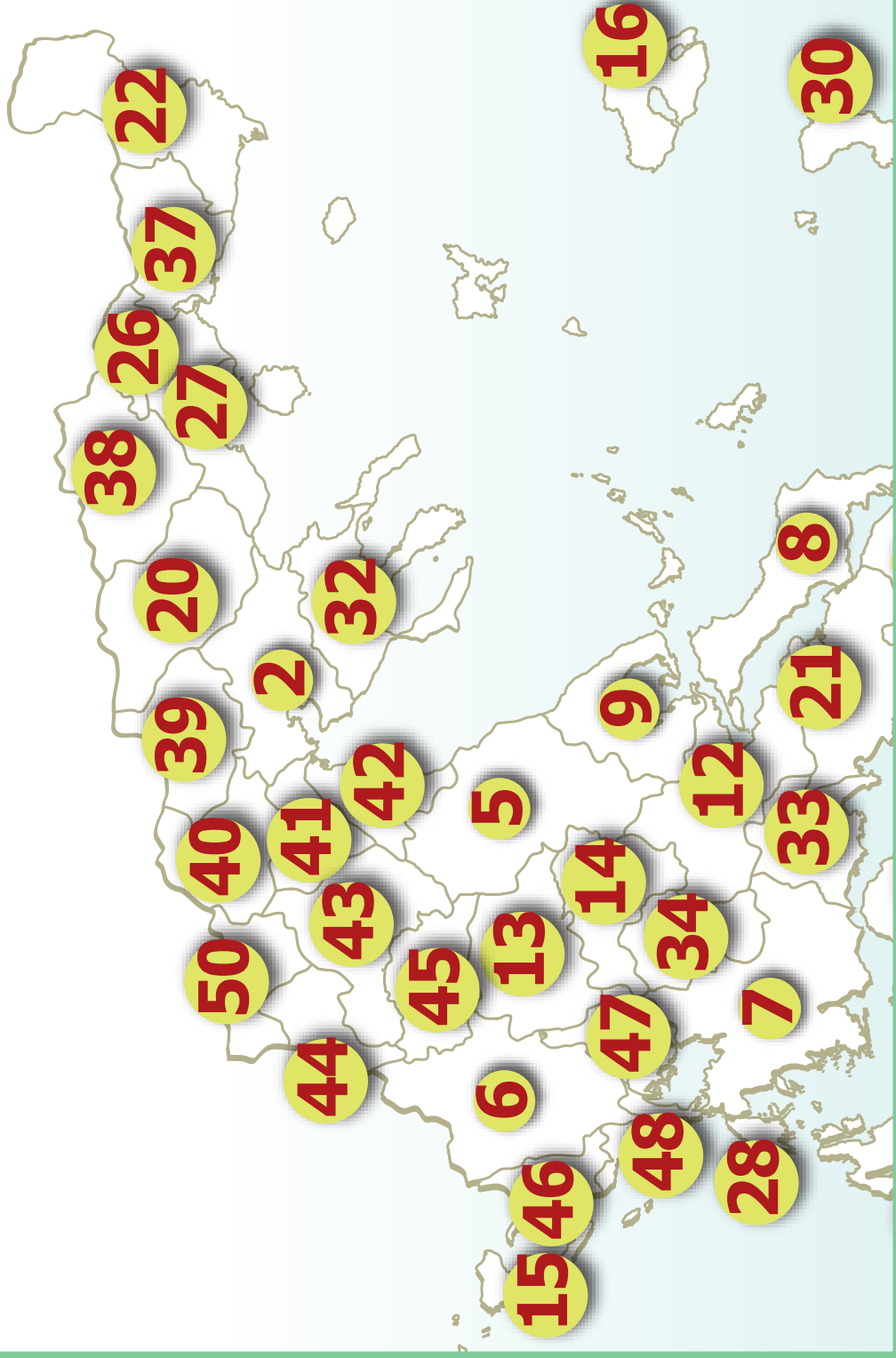
Θεσμικό όργανο της Ε.Ε. είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιφερειών. Σε αυτή συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των τοπικών και Περιφερειακών Αρχών των κρατών – μελών (Δήμαρχοι – Περιφερειάρχες). Η Επιτροπή γνωμοδοτεί για

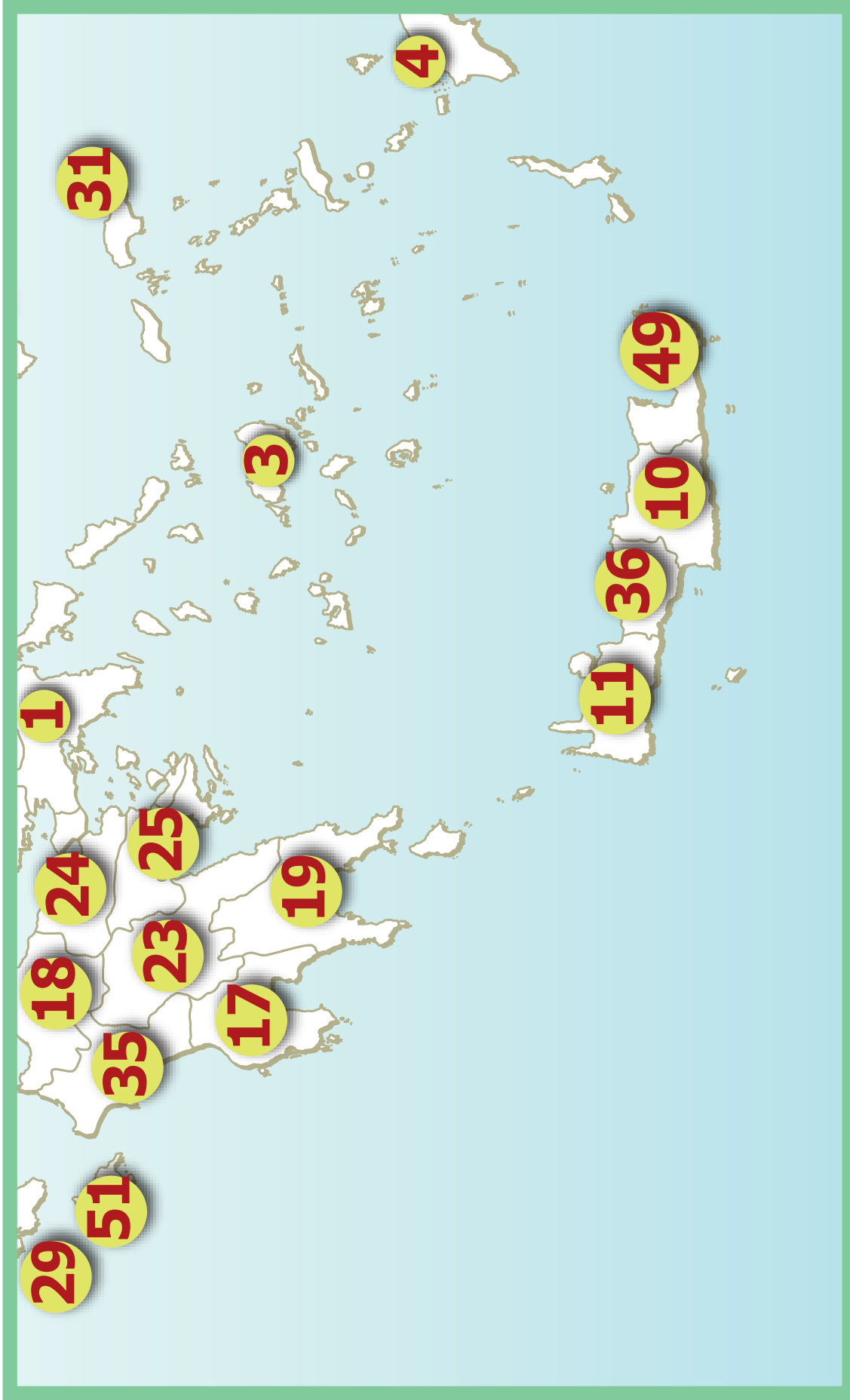
νόμους της Ε.Ε., που έχουν συνέπειες σε τοπικό επίπεδο (περιβάλλον, εκπαίδευση, υγεία, μεταφορές, απασχόληση).

Να ενημερωθείτε για τη συμμετοχή της τοπικής σας κοινότητας και για πιθανές προτάσεις που έκαναν.

Οι δήμοι ανά νομό που προβλέπει ο «Καλλικράτης»»

Η εκπαιδευτική ιστοσελίδα http://ts.sch.gr/repo/online-packages/dim-koinoniki-pol-agogi-e-st/organosi_st_intro.htm, είναι διαμορφωμένη για την κατανόηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από τους μαθητές.

1. ΑΤΤΙΚΗ	▶ 58
2. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	▶ 14 – 18
3. ΚΥΚΛΑΔΕΣ	▶ 23
4. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	▶ 15 – 17
5. ΛΑΡΙΣΑ	▶ 8 – 9
6. ΙΩΑΝΝΙΝΑ	▶ 8 – 9
7. ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ	▶ 8
8. ΕΥΒΟΙΑ	▶ 8
9. ΜΑΓΝΗΣΙΑ	▶ 8

10. ΗΡΑΚΛΕΙΟ ▶ 7-8

---

11. ΧΑΝΙΑ ▶ 7-8

---

12. ΦΘΙΩΤΙΔΑ ▶ 6-8

---

13. ΤΡΙΚΑΛΑ ▶ 5-8

---

14. ΚΑΡΔΙΤΣΑ ▶ 7

---

15. ΚΕΡΚΥΡΑ ▶ 7

---

16. ΛΕΣΒΟΣ ▶ 7

---

17. ΜΕΣΣΗΝΙΑ ▶ 6-7

---

18. ΑΧΑΪΑ ▶ 5-6

---

19. ΛΑΚΩΝΙΑ ▶ 5-6

---

20. ΣΕΡΡΕΣ ▶ 5-6

---

21. ΒΟΙΩΤΙΑ ▶ 5

---

22. ΕΒΡΟΣ ▶ 5

---

23. ΑΡΚΑΔΙΑ ▶ 4-6

---

24. ΚΟΡΙΝΘΙΑ ▶ 4-6

---

25. ΑΡΓΟΛΙΔΑ ▶ **4-5**

---

26. ΞΑΝΘΗ ▶ **4**

---

27. ΚΑΒΑΛΑ ▶ **4**

---

28. ΛΕΥΚΑΔΑ ▶ **4**

---

29. ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ▶ **4**

---

30. ΧΙΟΣ ▶ **4**

---

31. ΣΑΜΟΣ ▶ **4**

---

32. ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ▶ **3-5**

---

33. ΦΩΚΙΔΑ ▶ **3-4**

---

34. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ ▶ **3-4**

---

35. ΗΛΕΙΑ ▶ **3-4**

---

36. ΛΑΣΙΘΙ ▶ **3-4**

---

37. ΡΟΔΟΠΗ ▶ **3**

---

38. ΔΡΑΜΑ ▶ **3**

---

39. ΚΙΛΚΙΣ ▶ **3**

---

40. ΠΕΛΛΑ	▶ 3
41. ΗΜΑΘΙΑ	▶ 3
42. ΠΙΕΡΙΑ	▶ 3
43. ΚΟΖΑΝΗ	▶ 3
44. ΚΑΣΤΟΡΙΑ	▶ 3
45. ΓΡΕΒΕΝΑ	▶ 3
46. ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ	▶ 3
47. ΑΡΤΑ	▶ 3
48. ΠΡΕΒΕΖΑ	▶ 2-3
49. ΛΑΣΙΘΙ	▶ 2-3
50. ΦΛΩΡΙΝΑ	▶ 2
51. ΖΑΚΥΝΘΟΣ	▶ 1

Η νέα Αρχιτεκτονική του Καλλικράτη.

7 Αποκεντρωμένες Διοικήσεις στη θέση των σημερινών 13 Κρατικών Περιφερειών

- ΑΤΤΙΚΗΣ
- ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ – ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
- ΗΠΕΙΡΟΥ – ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
- ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, ΔΥΤ. ΕΛΛΑΔΑΣ
ΚΑΙ ΙΟΝΙΟΥ
- ΑΙΓΑΙΟΥ
- ΚΡΗΤΗΣ
- ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ

φωτ. 11.8

Βασικές έννοιες μαθήματος

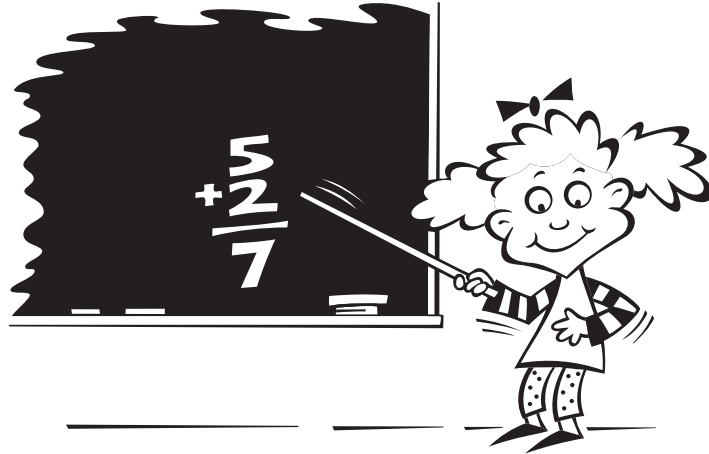
**Οργανισμοί Τοπικής
Αυτοδιοίκησης**

```
graph TD; A[Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης] --> B[Δήμοι - Κοινότητες (Α' Βαθμός)]; A --> C[Περιφέρειες (Β' Βαθμός)];
```

**Δήμοι -
Κοινότητες
(Α' Βαθμός)**

**Περιφέρειες
(Β' Βαθμός)**

Εργασίες – δραστηριότητες

1. Να καταγράψετε τα Υπουργεία και τις Υπηρεσίες στις οποίες μπορούμε ως πολίτες να απευθυνθούμε για τα παρακάτω ζητήματα: Πανελλαδικές εξετάσεις, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, διορισμός στο Δημόσιο, καταγγελία σχετικά με αυταρχική συμπεριφορά κρατικών Υπηρεσιών σε βάρος του πολίτη, καταστροφή πεζοδρομίου, έλλειψη κάδων για ανακυκλώσιμα σκουπίδια.

2. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχορηγεί Προγράμματα αδελφοποιήσεων των πόλεων, μέσω των τοπικών Δήμων, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο δίκτυα πόλεων και πολιτών. Στόχος είναι «να γνωρίσουμε και να καταλάβουμε ο ένας τον άλλον καλύτερα». Να ενημερωθείτε για τα πιθανά προγράμματα αδελφοποιήσεων που αναπτύσσει ο Δήμος της περιοχής σας ή να προτείνετε τη διενέργειά τους.

3. Οι Δήμοι πραγματοποιούν αναπτυξιακά (π.χ. Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης) και πολιτιστικά προγράμματα (π.χ. πολιτιστικές εβδομάδες, Φεστιβάλ Χορού, Μουσικής, Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα κ.ά.). Να ενημερωθείτε για τα αντίστοιχα προγράμματα στα οποία

δραστηριοποιείται ο τοπικός σας Δήμος και να προτείνετε δραστηριότητες στις οποίες θα θέλατε ο Δήμος σας να συμμετέχει.

4. Οι Δήμοι είναι υποχρεωμένοι να συμμετέχουν στις Ενώσεις Δήμων κατά νομό και στην Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Ε.). Μπορείτε να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα της Κ.Ε.Δ.Ε. (www.kede.gr) και να πληροφορηθείτε για τις δραστηριότητες που αναπτύσσει.

Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου και εφόσον κατανόησες τις καινούργιες έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις σύντομα στις παρακάτω ερωτήσεις. Σε όποιες συναντάς δυσκολία, συμβουλέψου και πάλι το αντίστοιχο μάθημα.

1. Πώς ασκείται με δύο λόγια η διοίκηση του κράτους;

- 2. Η κρατική διοίκηση στη χώρα μας πάνω σε ποιο σύστημα είναι οργανωμένη;**
- 3. Ποια είναι τα κεντρικά όργανα και πώς είναι οργανωμένα;**
- 4. Γιατί το κράτος καθιερώνει το θεσμό της αυτοδιοίκησης;**
- 5. Θεωρείται η αυτοδιοίκηση δημοκρατικός θεσμός και γιατί;**
- 6. Ποιους βαθμούς αυτοδιοίκησης κατοχυρώνει το Σύνταγμα μας;**
- 7. Τι είναι ο Α΄ Βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ποιες υποθέσεις χειρίζεται;**
- 8. Ποιος είναι ο Β΄ Βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης;**
- 9. Πώς εκλέγονται τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης;**

Β. Να βάλεις σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση.

Οι Δήμοι αποτελούν μορφή οργάνωσης που ανήκει:

α) στον α' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης

β) στο β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης

γ) στις περιφέρειες

Γ. Να χαρακτηρίσεις τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για τις σωστές Λ για τις λανθασμένες).

1. Η κρατική διοίκηση στη χώρα μας είναι οργανωμένη με βάση το συγκεντρωτικό σύστημα

Σ

Λ

12 Δικαιώματα και Υποχρεώσεις

- 1. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων
- 2. Προστασία των δικαιωμάτων
- 3. Τα Ατομικά δικαιώματα
- 4. Τα Πολιτικά δικαιώματα
- 5. Τα Κοινωνικά δικαιώματα

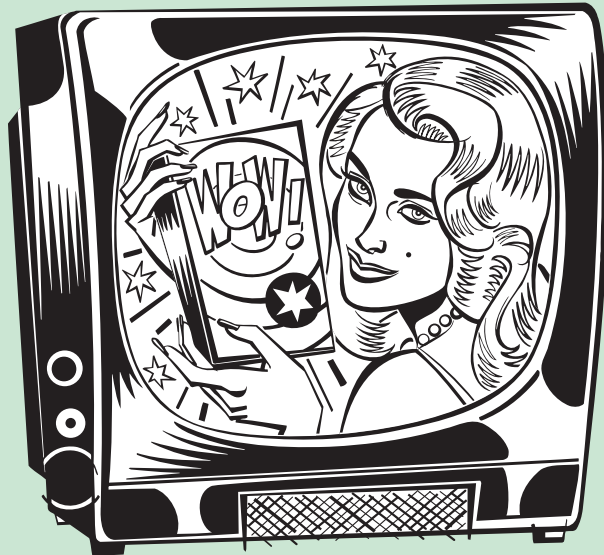

Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις σου είναι συνδεδεμένα με την κατοχύρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Γι' αυτό μπορείς να διαβάσεις

πάλι το κεφάλαιο για την εξέλιξη των πολιτευμάτων, το κράτος δικαίου και το κοινωνικό κράτος.

Το διήγημα «Ο δρόμος για το Βούπερταλ» από τη συλλογή «Τα θολά τζάμια» του Δημ. Νόλα θα σε βοηθήσει να καταλάβεις τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ομάδες των μεταναστών σήμερα. Με αυτό τον τρόπο θα κατανοήσεις πόσο σημαντικό είναι να σεβόμαστε τα ατομικά δικαιώματα όλων, ανεξάρτητα από φύλο, αναπηρία, γλώσσα, θρησκεία ή εθνικότητα.

Οι ταινίες «Αγνοούμενος» του Κ. Γαβρά και «Δικτάτορας» του Τσ. Τσάπλιν θα σου δείξουν τι σημαίνει πολιτεία χωρίς εγγυήσεις δικαιωμάτων για τους πολίτες. Η Ταινία «Οι νύφες» του Π. Βούλγαρη αποτυπώνει παραστατικά την κατάσταση της Ελληνίδας, όταν ούτε η ισότητα των φύλων ούτε τα κοινωνικά δικαιώματα είχαν κατοχυρωθεί στην ελληνική Πολιτεία.

Μπορείς να αναζητήσεις στις ιστοσελίδες της Διεθνούς Αμνηστίας www.amnesty.gr και του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου www.mfhr.gr πληροφορίες σχετικές με τα ατομικά δικαιώματα.

Είναι σημαντικό να γνωρίσεις τα δικαιώματα που σου εξασφαλίζει η δημοκρατική Πολιτεία. Η άγνοια των δικαιωμάτων ευνοεί τις προκαταλήψεις, αφήνει ελεύθερο το

πεδίο για κοινωνικές διακρίσεις και επομένως για καταπάτηση των αρχών της δημοκρατίας. Είναι εξίσου σημαντικό να κατανοήσεις και την υποχρέωσή σου ως μέλους της Πολιτείας να ασκείς αυτά τα δικαιώματα με σεβασμό και αλληλεγγύη για τα δικαιώματα όλων των άλλων μελών του κοινωνικού συνόλου.

Ιστορική εξέλιξη των δικαιωμάτων του ατόμου

5ος – 4ος αιώνας π.Χ.

- ▶ Στη δημοκρατική πόλη της αρχαίας Ελλάδας, ο ελεύθερος πολίτης αποφασίζει ο ίδιος για τα δικαιώματά του (άμεση δημοκρατία)
- ▶ Με νόμο αναγνωρίζονται τα δικαιώματα της ίσης μεταχείρισης των πολιτών (ισονομία) και της ίσης δυνατότητας λόγου (ισηγορία)
- ▶ Φιλόσοφοι όπως ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης μελετούν τη φύση της κοινωνίας

1215 μ.Χ.

- ▶ Στην περίοδο του Μεσαίωνα οι προσωπικές ελευθερίες είναι ανύπαρκτες
- ▶ Με τη Magna Charta κατοχυρώνονται για πρώτη φορά τα δικαιώματα των ευγενών απέναντι στην απόλυτη εξουσία του Βασιλιά της Αγγλίας

17ος αιώνας

- ▶ Σε συνθήκες απόλυτης μοναρχίας στην Ευρώπη, πολιτικοί, φιλόσοφοι και στοχαστές εκφράζουν την ανάγκη περιορισμού της απόλυτης εξουσίας του μονάρχη
- ▶ Ο John Locke υποστηρίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός

«κοινωνικού συμβολαίου», με βάση το οποίο το ελεύθερο άτομο παραχωρεί κάποιες ελευθερίες του στην πολιτεία

18ος αιώνας

► Οι ιδέες του Διαφωτισμού στην Ευρώπη προβάλλουν την ανάγκη κατοχύρωσης ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων

► Γάλλοι στοχαστές, όπως ο Ρουσό, ο Βολταίρος και ο Μοντεσκιέ, αναπτύσσουν τις ιδέες τους για τις οικονομικές, θρησκευτικές και πολιτικές ελευθερίες

► Ψηφίζεται η Αμερικάνικη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776) από τους αντιπροσώπους των 13 Αμερικανικών πολιτειών

► Με τη Γαλλική Επανάσταση ψηφίζεται η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου (1789 – 1791), η οποία κατοχυρώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα

19ος αιώνας

► Κάτω από την επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού, ο Ρήγας συντάσσει σχέδιο Συντάγματος (1797), που περιλαμβάνει διακήρυξη ανθρωπίνων δικαιωμάτων («όποιος συλλογάζεται ελεύθερα, συλλογάζεται καλά»)

► Όλα τα συντάγματα της Ελληνικής Επανάστασης περιλαμβάνουν κατάλογο ατομικών δικαιωμάτων (Επίδαυρος, Άστρος, Τροιζήνα)

► Στην Ευρώπη, η βιομηχανική επανάσταση γεννά τις σοσιαλιστικές θεωρίες, οι οποίες προβάλλουν την οικονομική ισότητα του ατόμου

► Πολλά κράτη ψηφίζουν συντάγματα με Θεμελιώδη Δικαιώματα του ατόμου (Λατινική Αμερική 1824, Βέλγιο 1831, Γερμανία 1849, Ελβετία 1874)

20ός αιώνας

► Μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους και τη νίκη των Δημοκρατικών αρχών κατά του φασισμού, τα δικαιώματα του ατόμου προστατεύονται διεθνώς με την ίδρυση του Ο.Η.Ε. και την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

► Στα συντάγματα των δυτικών χωρών, εισάγονται τα κοινωνικά δικαιώματα (υποχρέωση του κράτους για παροχές υγείας, παιδείας, περίθαλψης κ.ά.)

12.1 Αντιστοιχία Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων

Όπως είδαμε στον πίνακα, τα δικαιώματα του ατόμου κατοχυρώθηκαν στα σύγχρονα κράτη σταδιακά, με την εξέλιξη των δημοκρατικών πολιτευμάτων:

- Τα ατομικά δικαιώματα (ατομικές ελευθερίες, ισότητα) και τα πολιτικά δικαιώματα (συμμετοχή στην πολιτική ζωή) κατοχυρώνονται στα περισσότερα Συντάγματα από το 18ο μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα, με στόχο τον έλεγχο και περιορισμό της απόλυτης εξουσίας του μονάρχη και την προστασία του ατόμου.
- Στις σύγχρονες κοινωνίες του 20ού αιώνα, το κοινωνικό κράτος

(βλ. κεφ. 8.4, τόμ. 3, σελ. 78) αναγκάζεται να παρέμβει για την προστασία του ανθρώπου από τη στέρηση των βασικών όρων ζωής. Με αυτό τον τρόπο κατοχυρώνονται τα **κοινωνικά δικαιώματα** (δικαιώματα στην υγεία, την παιδεία, την εργασία κ.ά.).

Όπως κάθε κοινωνικός ρόλος (κεφ. 3, τόμ. 1, σελ. 85) προσδιορίζεται από ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, έτσι και ο ρόλος του πολίτη συνδέεται με **δικαιώματα** αλλά και τις αντίστοιχες **υποχρεώσεις**. Ο πολίτης έχει το δικαίωμα να γίνονται σεβαστές οι πολιτικές και θρησκευτικές του πεποιθήσεις ή το άσυλο της κατοικίας του, αλλά έχει και την υποχρέωση να σέβεται και να προστατεύει τα αντίστοιχα

δικαιώματα όλων των άλλων μελών της Πολιτείας. Σε αντίθετη περίπτωση μιλάμε για κατάχρηση δικαιώματος, δηλαδή ασκούμε το δικαίωμά μας σε βάρος των άλλων («Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται» άρθρο 25 παρ. 3 Συντ.).

Εξάλλου, η σύγχρονη κοινωνία πολιτών, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο (9.4.β, τόμ. 4, σελ. 42), απαιτεί έναν πολίτη που ενδιαφέρεται και συμμετέχει στην πολιτική και κοινωνική ζωή του τόπου με αλληλεγγύη και σεβασμό προς τους άλλους.

Τα δικαιώματά μας επομένως περιορίζονται από αντίστοιχες υποχρεώσεις:

α) Υποχρέωση κοινωνικής ευθύνης και αλληλεγγύης, στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας πολιτών. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα δικαιώματα προϋποθέτουν την υποχρέωση σεβασμού προς το κοινωνικό σύνολο (π.χ. έχω την υποχρέωση να σεβαστώ το βιβλίο που δανείστηκα από τη σχολική βιβλιοθήκη, να δώσω μέρος της ατομικής ιδιοκτησίας μου για την κατασκευή δρόμου, να χρησιμοποιώ το περιβάλλον χωρίς να το ρυπαίνω ή να το εξαντλώ).

β) Υποχρέωση τήρησης του Συντάγματος και των νόμων. Τόσο το Σύνταγμα (π.χ. φορολογική, στρατιωτική, εκπαιδευτική και εκλογική

υποχρέωση) όσο και οι νόμοι (π.χ. ώρες κοινής ησυχίας, κανονισμοί για λύματα βιομηχανιών, περιορισμοί ατομικής ιδιοκτησίας) περιορίζουν τα δικαιώματα των ατόμων, προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος.

γ) Υποχρέωση όλων των πολιτών να υπερασπίζονται τη δημοκρατία. Τα δικαιώματα του ατόμου αποτελούν τη βάση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η υπεράσπιση επομένως της δημοκρατίας σημαίνει υπεράσπιση των δικαιωμάτων και γι' αυτό αποτελεί υποχρέωση του πολίτη που προβλέπεται από το Σύνταγμα (άρθρο 120).

«Το ηθικόν σύνορον της ελευθερίας είναι τούτον το ρητόν: Μην κάμεις εις τον άλλον εκείνο όπου δεν θέλεις να σου κάμει». **Σύνταγμα του Ρήγα 1797**

«Το άτομο έχει υποχρεώσεις προς την κοινότητα, μέσα στην οποία μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και πλήρης ανάπτυξη της προσωπικότητάς του». **Άρθρο 29 Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1948**

«Το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής ευθύνης και εθνικής αλληλεγγύης». **Άρθρο 25 παρ. 4 Συντάγματος 2001**

Σε διάστημα δύο αιώνων και τα τρία κείμενα θέτουν το θέμα των

υποχρεώσεων του μέλους ενός κοινωνικού συνόλου.

Σχολιάστε τα στην τάξη. Να καταγράψετε μια σειρά δικαιωμάτων και στη συνέχεια να συζητήσετε τις αντίστοιχες υποχρεώσεις.

φωτ. 12.1 Ποια δικαιώματα των άλλων καταπατώ όταν σταθμεύω το όχημά μου στις ειδικές για Α.Μ.Ε.Α. προσβάσεις των πεζοδρομίων; Όταν διαμαρτύρομαι ως γείτονας για την ανέγερση εστίας για ψυχικά ασθενείς; Όταν διαμαρτύρομαι για τη φοίτηση παιδιών μειονοτήτων στο σχολείο μου;

Ανά δύο μαθητές να γράψετε διαλόγους με δικαιώματα και υποχρεώσεις, όπως στο παραπάνω σκίτσο. Στη συνέχεια να τους παρουσιάσετε στην τάξη.

έχω το δικαίωμα...

...να χρησιμοποιώ
τους φυσικούς
πόρους

...στη δωρεάν
παιδεία

έχω την υποχρέωση...

– να μην τους
εξαντλώ και
τους μολύνω

– να χρησιμοποιώ
με σεβασμό το
εκπαιδευτικό υλικό

σκίτσο 12.1 Τα δικαιώματα των πολιτών προϋποθέτουν και ανάλογες υποχρεώσεις αλληλεγγύης και ευ-

**...στην
ιδιοκτησία μου**

...να ψηφίζω

**– να σέβομαι
το περιβάλλον
και το κοινό
συμφέρον**

**– να ενημερώ-
νομαι και να
υπερασπίζομαι
τη δημοκρατία**

**θύνης για τα δικαιώματα των άλλων
μελών του κοινωνικού συνόλου.**

12.2 Προστασία των Δικαιωμάτων

Τα δικαιώματα του ατόμου προστατεύονται τόσο από την εθνική νομοθεσία (Σύνταγμα), όσο και από το Ευρωπαϊκό και το Διεθνές Δίκαιο. Συγκεκριμένα:

- Το Σύνταγμα της Ελλάδας κατοχυρώνει τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα του ατόμου. Τα δικαιώματα αυτά θεωρούνται από το Σύνταγμα θεμελιώδη, γιατί όλοι οι νόμοι πρέπει να είναι σύμφωνοι με αυτά και απαράγραπτα, γιατί δεν μπορούν να καταργηθούν ή να περιοριστούν.
- Αντίστοιχες διατάξεις περιλαμβάνει η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. κεφ. 13.4, τόμ. 6, σελ. 75).
- Η διεθνής προστασία των δικαιωμάτων κατοχυρώνεται με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του

Ανθρώπου (Ο.Η.Ε.) και άλλες διεθνείς συμβάσεις που έχουν επικυρώσει τόσο η Ελλάδα όσο και τα περισσότερα κράτη του κόσμου. Γι' αυτό τα δικαιώματα του ατόμου θεωρούνται σήμερα οικουμενικά (βλ. κεφ. 14.3, τόμ. 6, σελ. 148).

Βασικές έννοιες μαθήματος

**Προστασία
δικαιωμάτων**

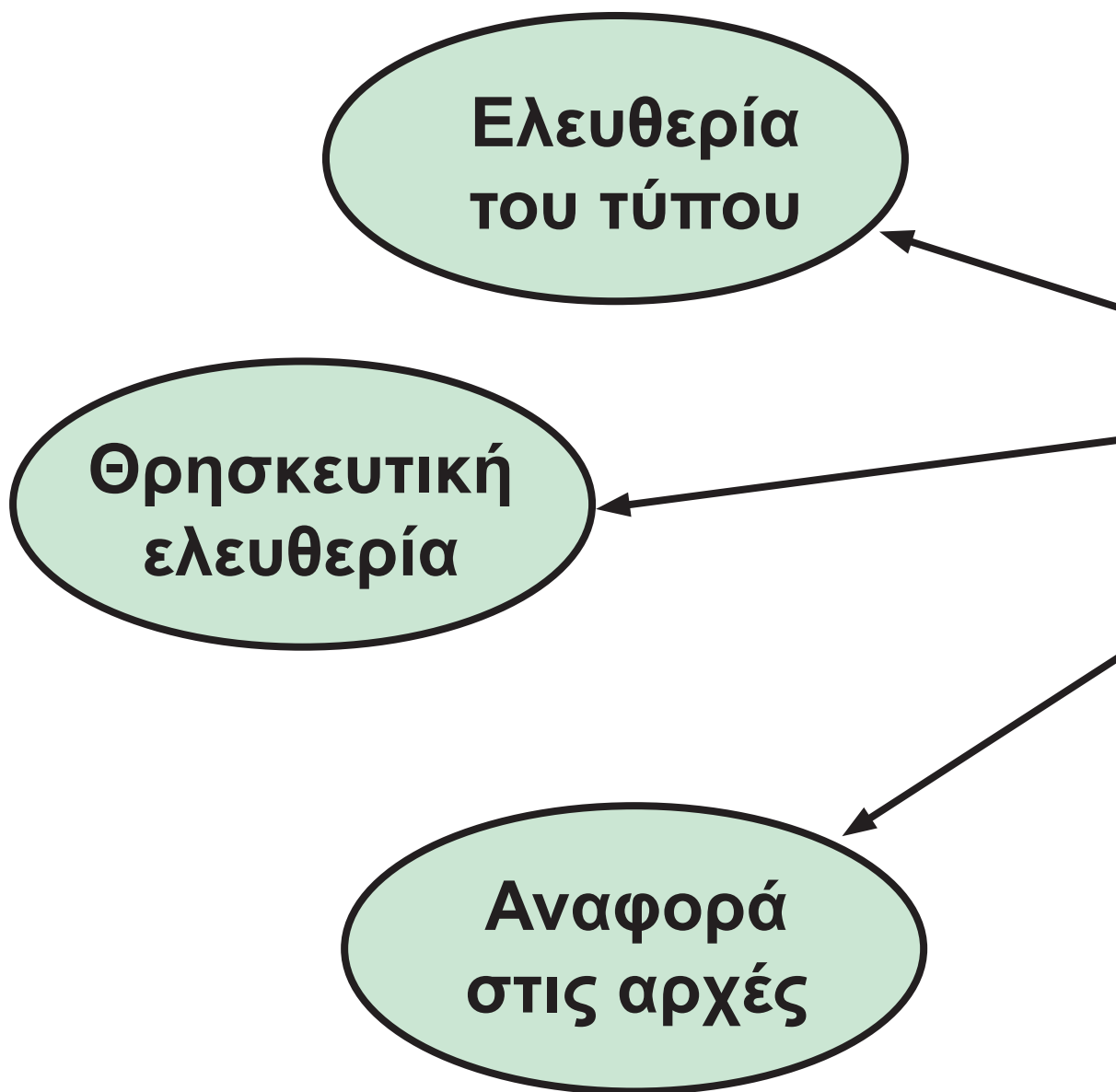
- **Σύνταγμα**
- **Ευρωπαϊκή Ένωση**
- **ΟΗΕ**

**Υποχρεώσεις
Πολίτη**

- **Αλληλεγγύη**
- **Τήρηση νόμων**
- **Υπεράσπιση δημοκρατίας**

12.3 Ατομικά Δικαιώματα

Τα ατομικά δικαιώματα βασίζονται στην υποχρέωση της Πολιτείας να σέβεται και να προστατεύει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Η Ισότητα

Η ισότητα όλων των πολιτών διακηρύσσεται από το Σύνταγμα («Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις» άρθρο 4 παρ. 1 και 2 Συντ.).

Η ισότητα αυτή δεσμεύει τόσο τη Βουλή που θεσπίζει τους νόμους, όσο και τη διοίκηση και τα δικαστήρια. Αυτό σημαίνει ότι οι νόμοι, τα όργανα της διοίκησης και οι δικαστές πρέπει να αντιμετωπίζουν ισότιμα όλους τους πολίτες.

Η ισότητα αυτή είναι για πολλά δικαιώματα αναλογική, δηλαδή ανάλογη με τα χαρακτηριστικά των ατόμων, γιατί η απόλυτη ισότητα θα ήταν άδικη, π.χ. δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται ισότιμα ως προς τις

πράξεις τους οι έφηβοι και οι ενήλικοι, ως προς τις φορολογικές τους υποχρεώσεις οι βιομήχανοι και οι εργάτες ή ως προς τα δικαιώματα για κοινωνικές παροχές από την Πολιτεία οι άνεργοι και οι εργαζόμενοι ή οι πολύτεκνοι και όσοι δεν έχουν παιδιά.

Μορφές της ισότητας που προβλέπονται στο ελληνικό Σύνταγμα είναι:

α) Ισότητα φύλων: Αν σκεφτούμε ότι οι Ελληνίδες απέκτησαν το δικαίωμα να ψηφίζουν μόλις το 1952 και ότι το Οικογενειακό δίκαιο που θεωρούσε τον άνδρα «κεφαλή της οικογένειας» άλλαξε το 1983, κατανοούμε ότι ακόμα υπάρχουν ανισότητες σε βάρος των γυναικών στην ελληνική κοινωνία. Γι' αυτό το Σύνταγμα δεν εξασφαλίζει μόνον ίσες δυνατότητες στα δύο φύλα να αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους, αλλά παίρνει

και μέτρα για κατάργηση τυχόν ανισοτήτων σε βάρος των γυναικών.

Συνηθισμένες μορφές ανισοτήτων σε βάρος των γυναικών αποτελούν οι ανισότητες στην εργασία και στην πολιτική ζωή. Τόσο η Ε.Ε. όσο και η Ελλάδα αντιμετωπίζουν αυτές τις ανισότητες με θετικά μέτρα/δράσεις για τις γυναίκες, όπως υποχρεωτικό ποσοστό γυναικών υποψηφίων στις Δημοτικές εκλογές (ποσόστωση) ή οικονομική επιχορήγηση εργοδοτών για πρόσληψη γυναικών.

β) Ισότητα στην αμοιβή εργασίας για όλους τους Έλληνες και αλλοδαπούς εργαζόμενους, ανάλογα βέβαια με τα προσόντα και την εργασία.

γ) Ισότητα φορολογική για όλους τους πολίτες, ανάλογα με τα εισοδήματά τους.

δ) Ισότητα διορισμού στις δη-

**μόσιες θέσεις για όλους τους έλλη-
νες πολίτες και τους πολίτες της Ε.Ε
που μιλούν την ελληνική γλώσσα,
ανάλογα με τα προσόντα τους.**

**ε) Ισότητα στράτευσης όλων των
ελλήνων πολιτών. Μόνον όσοι επι-
καλούνται αντίθετες θρησκευτικές ή
ιδεολογικές απόψεις μπορούν να υπη-
ρετήσουν, περισσότερο όμως χρόνο,
σε εναλλακτική πολιτική θητεία*
(π.χ. αντιρρησίες συνείδησης).**

**στ) Ισότητα ευκαιριών για όλους
τους έλληνες πολίτες με ή χωρίς αναπη-
ρίες, ανάλογα με τις δυνατότητές τους.**

*** Εναλλακτική πολιτική θητεία: Η
υποχρεωτική προσφορά διπλάσιου
χρόνου, άλλης υπηρεσίας που δεν
είναι ένοπλη, από άτομα που απο-
δεικνύουν αντίρρηση συνείδησης
για εκτέλεση ένοπλης υπηρεσίας.**

φωτ. 12.2 Η ισότητα αφορά τους Έλληνες πολίτες. Αλλά και οι αλλοδαποί καλύπτονται σε θέματα ισότητας, τόσο από διεθνείς συμβάσεις όσο και από το άρθρο 5 του Συντάγματος που ορίζει ότι «απαγορεύονται οποιοσδήποτε διακρίσεις που στηρίζονται σε φυλετικά, γλωσσικά, θρησκευτικά ή ιδεολογικά κριτήρια».

Να συζητήσετε για κοινωνικές ομάδες που κινδυνεύουν να γίνουν αντικείμενο τέτοιων διακρίσεων.

«Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας», άρθρο 22 Συντ.

«Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη ανάλογα με τις δυνάμεις τους», άρθρο 4 Συντ.

«Μόνον Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες...», άρθρο 4 Συντ.

«Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας...», άρθρο 4 παρ. 6 Συντ.

ΑΜΟΙΒΕΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΑΜΟΙΒΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΒΕΛΓΙΟ	83,2
ΔΑΝΙΑ	88,1
ΓΕΡΜΑΝΙΑ*	76,9
ΓΕΡΜΑΝΙΑ**	89,9
ΕΛΛΑΔΑ***	68,0
ΙΣΠΑΝΙΑ	74,0
ΓΑΛΛΙΑ	76,6
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	73,4

* ΠΑΛΙΑ Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

** ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

*** ΜΟΝΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Πίνακας 12.1 πίνακας αμοιβών
γυναικών, ως ποσοστό των

ΙΤΑΛΙΑ	76,5
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	83,9
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	70,6
ΑΥΣΤΡΙΑ	73,6
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	71,7
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	81,6
ΣΟΥΗΔΙΑ	87,0
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	73,7

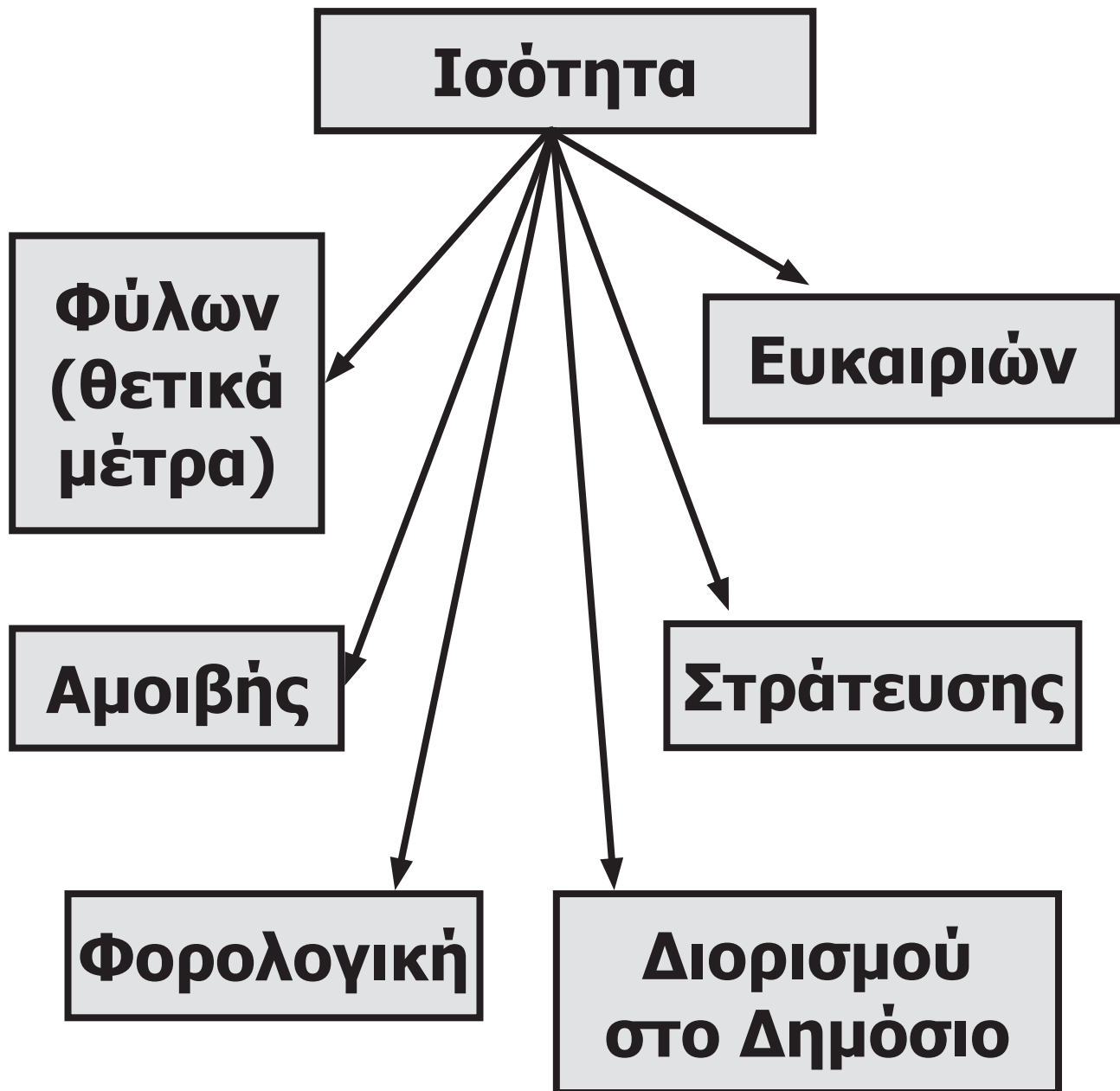
αντίστοιχων αμοιβών των ανδρών
Eurostat 1998.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ (Πολιτικός Χάρτης του ΟΗΕ 2000) σε σύνολο 190 ηγετών παγκόσμια, μόνον 9 είναι γυναίκες. Σε σύνολο 177 Κοινοβουλίων οι γυναίκες αντιπρόσωποι φτάνουν μόλις το 10,7%, με εξαίρεση τις Σκανδιναβικές χώρες στις οποίες οι γυναίκες αποτελούν το 40% των Κοινοβουλίων. Στο ελληνικό Κοινοβούλιο το 2003 οι γυναίκες μέλη ήταν μόνον 26 σε σύνολο 300 βουλευτών, δηλαδή ένα ποσοστό 8,67%.

Να επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες του Κέντρου Έρευνας για Θέματα Ισότητας www.kethi.gr για να αντλήσετε περισσότερα στοιχεία για τις ανισότητες σε βάρος των γυναικών.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Η προσωπική ελευθερία

«Η προσωπική ελευθερία είναι απαραίτητη» ορίζει το Σύνταγμα στο άρθρο 5 παρ. 3. Το γενικό αυτό δικαίωμα ελευθερίας έχουν όλα τα άτομα που βρίσκονται στη χώρα.

Το Σύνταγμα επίσης κατοχυρώνει και την απόλυτη προστασία της ζωής, τιμής και ελευθερίας «χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων» (άρθρο 5 παρ. 2 Συντ.), που σημαίνει ότι η ζωή, η τιμή και η ελευθερία δε γίνονται σεβαστές μόνο για τους έλληνες πολίτες αλλά για όλους όσοι βρίσκονται στη χώρα. Η θανατική ποινή απαγορεύεται. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, προστατεύεται και το ατομικό δικαίωμα στην υγεία όλων όσων

ζουν στην Ελλάδα. Απαγορεύονται ιατρικές επεμβάσεις χωρίς τη συναίνεση του ατόμου και μεταβολές της γενετικής του ταυτότητας (κλωνοποίηση).

Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη». Άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.

Η γενική αυτή ελευθερία του ατόμου εκφράζεται με επιμέρους ελευθερίες τις οποίες κατοχυρώνει το

Σύνταγμα, όπως την ελευθερία του καθένα να:

- 1. Επιλέγει επάγγελμα και να ασκεί οικονομικές δραστηριότητες.**
- 2. Εκφράζεται, πληροφορείται και δημιουργεί.**
- 3. Προστατεύεται από κάθε αυθαίρετη δίωξη, σύλληψη ή φυλάκιση.**
- 4. Αναπτύσσει συλλογική δράση (συνδικαλισμός, συγκεντρώσεις, απεργία).**

Η ατομική ιδιοκτησία

Στις κοινωνίες του 19ου αιώνα η προστασία της ιδιοκτησίας ήταν βασικό στοιχείο της προσωπικής ελευθερίας (οι δούλοι στον Αμερικάνικο Νότο και οι δουλοπάροικοι στην Ευρώπη δεν είχαν ιδιοκτησία). Στις σύγχρονες κοινωνίες η ιδιοκτησία είναι

πλέον προστατευμένη. Τα περισσότερα Συντάγματα προβλέπουν περισσότερο περιπτώσεις περιορισμού της ιδιοκτησίας για τις ανάγκες του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και του γενικού συμφέροντος (απαγόρευση οικοδομικών εργασιών σε αρχαιολογικούς χώρους, δάση και παραλίες, περιορισμοί στο ύψος των οικοδομών, προστασία των παραδοσιακών οικισμών, αναγκαστικές απαλλοτριώσεις για διάνοιξη δρόμων).

φωτ. 12.3 Η κλωνοποιημένη Ντόλυ.
«Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων». άρθρο 5 παρ. 5 Συντ.
Οι πρόσφατες εξελίξεις της Βιολογίας και της γενετικής με την κλωνοποίηση και την αποκωδικοποίηση του DNA δημιουργούν παγκόσμια

προβλήματα Βιοηθικής. Πολλές αλλαγές θα γίνουν τα επόμενα χρόνια.

Ενημερωθείτε για το θέμα στο μάθημα της Βιολογίας και συζητήστε πώς τέτοια θέματα συνδέονται με την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

Οι προσωπικές ελευθερίες του ατόμου περιορίζονται για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Οι ζώνες ασφαλείας στην οδήγηση είναι υποχρεωτικές λόγω του τεράστιου οικονομικού και κοινωνικού κόστους από τα τροχαία ατυχήματα.

Οι δακτύλιοι και τα άλλα μέτρα της Τροχαίας περιορίζουν την προσωπική ελευθερία κίνησης, που κατοχυρώνει το Σύνταγμα.

Να συζητήσετε στην τάξη και άλλους τέτοιους περιορισμούς στις προσωπικές ελευθερίες.

φωτ.12.4 Μπορείτε να επισκεφτείτε τον τοπικό Δήμο και ενημερωθείτε για περιορισμούς στην ανέγερση οικοδομών στην περιοχή

σας που αφορούν το πολιτιστικό και το φυσικό περιβάλλον (αρχαιότητες, παράδοση, διατηρητέα, δάση και παραλίες).

Το άσυλο της κατοικίας

«Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη» ορίζει το άρθρο 9 του Συντάγματος. Η κατοικία αποτελεί δηλαδή απαραβίαστο χώρο του ατόμου. Η έρευνα στον ιδιωτικό χώρο επιτρέπεται μόνο με την παρουσία δικαστικού εκπροσώπου. Με το δικαίωμα αυτό προστατεύεται γενικότερα η ιδιωτική ζωή του ατόμου από κάθε παραβίαση, όπως οι δυνατότητες παραβίασης με τα σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 προστέθηκε και το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων, την οποία ανέλαβε ανεξάρτητη από την κυβέρνηση

υπηρεσία (Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων).

Η αναφορά στις αρχές

Για να υπάρχει λαϊκή κυριαρχία απαιτείται διαφάνεια στις ενέργειες της Πολιτείας, ώστε ο κυρίαρχος λαός να γνωρίζει και να κρίνει. Για το λόγο αυτό το Σύνταγμα προβλέπει την υποχρέωση της Διοίκησης να απαντά στα αιτήματα των πολιτών και να τους παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες. Σε αντίθετη περίπτωση το Σύνταγμα προβλέπει την επιβολή προστίμου στα διοικητικά όργανα και αποζημίωση του πολίτη.

Το δικαίωμα του πολίτη να ελέγχει και να επηρεάζει την Πολιτεία, ασκείται και με άλλα μέσα (κοινοβουλευτικός έλεγχος, προβολή αιτημάτων

πολιτών από τον τύπο και τη ραδιο-
τηλεόραση). Ο πολίτης που θεωρεί
ότι αδικείται από τη Διοίκηση μπορεί
να καταφύγει στο **Συνήγορο του Πολίτη**. Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι
μια ανεξάρτητη από την Πολιτεία αρ-
χή, που λειτουργεί για την εξυπηρέτη-
ση των συμφερόντων των πολιτών.

φωτ. 12.5 Λογότυπο Αρχής Προ-
στασίας Δεδομένων. Η αρχή

Προσωπικού Χαρακτήρα λειτουργεί από το 1997, με σκοπό την προστασία της ιδιωτικής ζωής του ατόμου στην κοινωνία της πληροφορίας.

Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες από τις ιστοσελίδες της αρχής (www.dpa.gr) και να ενημερώσετε την τάξη.

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

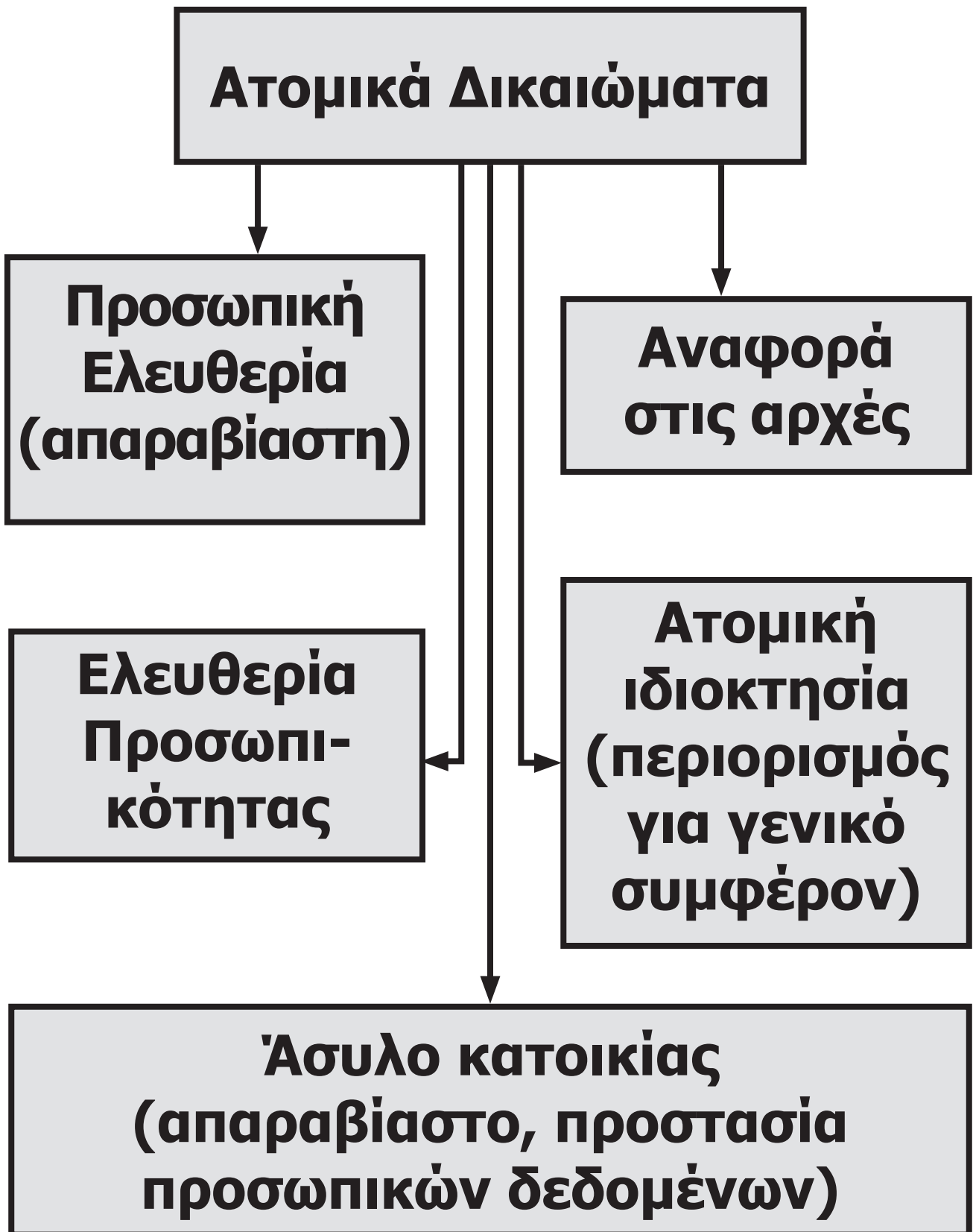
φωτ. 12.6 Το λογότυπο του Συνήγορου του Πολίτη. Ο Συνήγορος του Πολίτη λειτουργεί στην Ελλάδα από το 1998. Αποστολή του είναι να μεσολαβεί μεταξύ πολιτών

και δημοσίων υπηρεσιών σε θέματα: παραβάσεων της διοίκησης σε βάρος πολιτών.

Μπορείτε να επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες του Συνήγορου www.synigoros.gr, να αντλήσετε πληροφορίες για τις δραστηριότητές του και να τις παρουσιάσετε στην τάξη.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Η θρησκευτική ελευθερία

«Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός» (άρθρο 13 παρ. 1 Συντ.). Η πίστη είναι εσωτερική ψυχική υπόθεση. Για το λόγο αυτό απαγορεύεται ο προσηλυτισμός*. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει όχι μόνον τη θρησκευτική ελευθερία (ανεξιθρησκία) αλλά και τη θρησκευτική ισότητα. Με βάση το Σύνταγμα Έλληνες και αλλοδαποί έχουν:

---

* Προσηλυτισμός: Η οργανωμένη προσπάθεια να πεισθούν άτομα να αποδεχθούν συγκεκριμένες θρησκευτικές ή άλλες ιδεολογίες.

- την ελευθερία να έχουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους και να μην έχουν διαφορετική αντιμετώπιση από την Πολιτεία εξαιτίας του διαφορετικού τους θρησκευματος,
- την ελευθερία να ασκούν ελεύθερα τα λατρευτικά τους καθήκοντα.

Η ελευθερία του Τύπου

Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι σύνθετες και πολύπλοκες, γιατί αποτελούνται από πολλές οργανωμένες ομάδες (πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές) που έχουν διαφορετικά συμφέροντα τα οποία συχνά συγκρούονται. Σε αυτές τις συνθήκες η ελευθερία έκφρασης αποτελεί βασικό δικαίωμα γιατί με αυτό τον τρόπο:

- εκφράζονται όλες οι γνώμες και λειτουργεί η κοινωνία πολιτών,
- διαμορφώνεται η κοινή γνώμη** η οποία ελέγχει την πολιτική εξουσία.

Το βασικό μέσο έκφρασης δημόσιας γνώμης αποτελεί ο τύπος. Για το λόγο αυτό το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία του τύπου (εφημερίδες, περιοδικά, έντυπα). Ειδικά για τον τύπο υπάρχουν

**Κοινή γνώμη: Απόψεις, πεπιοθήσεις, μιας κοινότητας ατόμων για ένα θέμα.

**στο Σύνταγμα και επιπλέον εγγυ-
ήσεις που απαγορεύουν κάθε πα-
ρέμβαση του κράτους (λογοκρι-
σία***).**

*****Λογοκρισία: Ο προληπτικός (πριν
τη δημόσια προβολή) ή κατασταλ-
τικός (μετά τη δημόσια προβολή)
έλεγχος που ασκεί η εξουσία στα
Μ.Μ.Ε., στα έργα του γραπτού λό-
γου και της τέχνης και στα θεάματα,
με σκοπό να εμποδιστεί η διάδοση
ιδεών και πληροφοριών αντίθετων
με τις επιδιώξεις της.**

φωτ. 12.7 «Η ελευθερία οδηγεί το Λαό» Ευγ. Ντελακρουά Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.

«Η ελεύθερη διάδοση των σκέψεων και των γνώμων είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του Ανθρώπου» 1789 Γαλλική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη.

«Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους», άρθρο 14 παρ. 1 Συντάγματος.

**Να συζητήσετε στην τάξη τη σημασία της ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου στις σύγχρονες κοινωνίες πολιτών. Είναι δικαίωμα, όπως κατοχυρώθηκε στη Γαλλική επανάσταση, όταν υπήρχε ο φόβος των διώξεων από την απολυταρχία ή αποτελεί υποχρέωση ώστε να λειτουργεί ουσιαστικά η δημοκρατία;
Ποια η σημασία της κοινής γνώμης σήμερα;**

Ραδιοτηλεόραση: Η απαγόρευση της λογοκρισίας δεν ισχύει για τον «κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση» άρθρο 15 παρ. 1 Συντάγματος. Η Πολιτεία για λόγους δημοσίου συμφέροντος (π.χ. προστασία παιδικής ηλικίας) μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς και προληπτικό έλεγχο και γι' αυτά τα ΜΜΕ (π.χ. ακατάλληλες για παιδιά ταινίες). Τον έλεγχο των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών έχει αναλάβει ανεξάρτητη από την πολιτική εξουσία αρχή το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.

ΕΛΛΑΔΑ

ΑΓΓΛΙΑ

ΕΛΒΕΤΙΑ

ΙΡΛΑΝΔΙΑ

ΙΣΠΑΝΙΑ

ΙΣΡΑΗΛ

ΝΟΡΒΗΓΙΑ

ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Τις καθημερινές, πόση ώρα

	ΕΝΜΑΔΑ	ΑΓΓΛΙΑ	ΕΝΒΕΤΙΑ
Καθόλου	64,5%	24,3%	10,1%
Λιγότερο από μισή ώρα	16,1%	27,2%	36,7%
Από $\frac{1}{2}$ έως και 1 ώρα	12,6%	29,8%	36,3%
Από 1 έως και $1\frac{1}{2}$ ώρες	3,1%	9,3%	10,5%

συνολικά διαβάζετε εφημερίδα;

ΙΡΛΑΝΔΙΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΣΡΑΗΛ	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	ΟΜΜΑΝΔΙΑ
12,7%	47,5%	30,4%	3,6%	17,8%
28,8%	22,7%	24,4%	29,1%	28,9%
29,8%	19,9%	24,8%	43,9%	35,4%
13,3%	5,9%	10,6%	14,7%	11,1%

	ΕΜΜΑΔΑ	ΑΓΓΛΙΑ	ΕΝΒΕΤΙΑ
Από 1 $\frac{1}{2}$ έως 2 ώρες	1,8%	3,7%	3,1%
Από 2 έως 2 $\frac{1}{2}$ ώρες	0,8%	2,3%	2,0%
Από 2 $\frac{1}{2}$ έως 3 ώρες	0,5%	1,1%	0,2%
Περισσότερο από 3 ώρες	0,5%	2,3%	0,8%
ΔΓ/ΔΑ	–	–	–

ΙΡΑΝΑΝΔΙΑ	ΙΣΤΑΝΙΑ	ΙΣΡΑΗΛ	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	ΟΜΑΝΑΝΔΙΑ
5,0%	1,5%	4,4%	4,8%	4,1%
3,3%	0,8%	2,1%	2,5%	1,5%
1,9%	0,3%	1,2%	0,5%	0,4%
3,9%	0,9%	1,6%	0,8%	0,7%
1,3%	0,5%	0,5%	–	0,1%

πίνακας 12.2 πηγή: Πανευρωπαϊκή έρευνα που διεξήγαγε στην Ελλάδα το Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών το 2003. Η ίδια έρευνα έδειξε ότι το 36% των Ελλήνων παρακολουθεί περισσότερο από 3 ώρες τηλεόραση, ενώ π.χ. μόνο το 10% περίπου των Νορβηγών και Ολλανδών.

Να συζητήσετε στην τάξη τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση με τον ενεργό πολίτη που απαιτεί η κοινωνία πολιτών. Πόσο πληροφορημένος μπορεί να είναι ένας πολίτης που δε διαβάζει καθόλου εφημερίδες;

Βασικές έννοιες μαθήματος

**Θρησκευτική
ελευθερία
(ανεξιθρησκία,
θρησκευτική ισότητα)**

Ατομικά Δικαιώματα

**Ελευθερία τύπου
(ελευθερία έκφρασης,
απαγόρευση
λογοκρισίας,
έλεγχος
ραδιοτηλεόρασης)**

12.4 Τα πολιτικά δικαιώματα

Τα πολιτικά δικαιώματα έχουν ως αντικείμενο τη συμμετοχή του πολίτη (λαϊκή κυριαρχία). Σκοπός τους επομένως είναι να εξασφαλίσουν τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, που αποτελεί εγγύηση για όλα τα δικαιώματα του ατόμου. Τα πολιτικά δικαιώματα κατοχυρώνονται στα περισσότερα Συντάγματα το 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού. Τα βασικά πολιτικά δικαιώματα των ελλήνων (και ευρωπαίων) πολιτών που κατοχυρώνει το Σύνταγμα και η ευρωπαϊκή νομοθεσία είναι:

1. Να εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους (βουλευτές, ευρωβουλευτές, νομάρχες και δημάρχους).
2. Να εκλέγονται οι ίδιοι στα παραπάνω αξιώματα.

- 3. Να συμμετέχουν στα δημοψηφίσματα.**
- 4. Να ιδρύουν και να συμμετέχουν στα πολιτικά κόμματα.**
- 5. Να διορίζονται στις δημόσιες υπηρεσίες και**
- 6. Να διορίζονται ένορκοι στις δίκες.**
Το Σύνταγμα προβλέπει για τους εκτός χωρών Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλοδαπούς το πολιτικό δικαίωμα να ζητούν πολιτικό άσυλο στη χώρα μας, εφόσον καταπιέζονται ή διώκονται στη χώρα τους για την πολιτική τους δράση.

12.5 Τα κοινωνικά δικαιώματα

Τα ατομικά δικαιώματα δεν έχουν νόημα όταν στις βιομηχανικές κοινωνίες του 20ού αιώνα μεγάλος αριθμός πολιτών ζει σε άθλιες συνθήκες. Κάτω από την επίδραση των σοσιαλιστικών θεωριών, κατοχυρώνεται το κοινωνικό κράτος με μια δεύτερη γενιά δικαιωμάτων, τα κοινωνικά δικαιώματα. Με αυτά, η Πολιτεία αναλαμβάνει την υποχρέωση παροχών στους πολίτες, ώστε όλοι να απολαμβάνουν τα στοιχειώδη αγαθά. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα κοινωνικά δικαιώματα της παιδείας και της εργασίας, της υγείας και του περιβάλλοντος, της κοινωνικής πρόνοιας και στέγασης,

της κοινωνικής ασφάλισης, την προστασία της οικογένειας και της μητρότητας.

12.5.1 Δικαίωμα της παιδείας

Η μόρφωση και η πνευματική καλλιέργεια του πολίτη αποτελούν προϋποθέσεις για την ουσιαστική συμμετοχή του στα κοινά. Εξάλλου οι σύγχρονες τεχνολογίες και οι γνώσεις που απαιτούνται για την εργασία σήμερα, προϋποθέτουν ένα βασικό επίπεδο εκπαίδευσης πολύ υψηλότερο από παλαιότερα. Για τους λόγους αυτούς το Σύνταγμα προβλέπει στο άρθρο 16 παρ. 2 «δωρεάν παιδεία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στα κρατικά

εκπαιδευτήρια». Παράλληλα κατοχυρώνεται η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και η επαγγελματική εκπαίδευση.

Στο πλαίσιο της υποχρέωσης για παροχή δωρεάν παιδείας σε όλους, εντάσσονται η δωρεάν διανομή βιβλίων, η απαγόρευση καταβολής διδάκτρων για τα δημόσια σχολεία, η ίδρυση βιβλιοθηκών, η ίδρυση νέων εκπαιδευτηρίων.

12.5.2 Δικαίωμα της εργασίας

«Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης...» άρθρο 22 παρ. 1 ΣΥΝΤ.

Η ανεργία αποτελεί σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε όλες τις

σύγχρονες κοινωνίες. Η Πολιτεία οφείλει να δημιουργεί συνθήκες απασχόλησης για όλα τα άτομα. Αυτό βέβαια δε σημαίνει υποχρέωση της Πολιτείας να εξασφαλίσει σε όλους την εργασία που επιθυμούν. Καθήκον της Πολιτείας είναι, μέσα από την κοινωνική της πολιτική, να μειώσει την ανεργία και να εξασφαλίσει τη δυνατότητα απασχόλησης για όλους όσοι επιθυμούν να εργασθούν. Τα Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και οι επιδοτήσεις θέσεων εργασίας για ανέργους αποτελούν τέτοιες προσπάθειες.

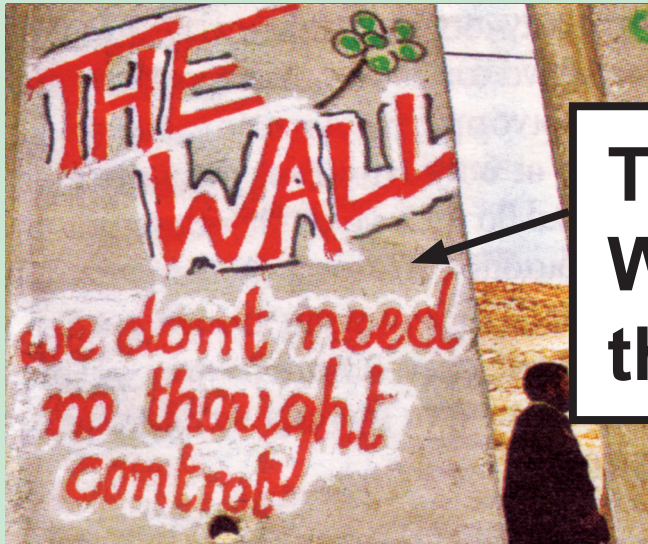
Τέλος, εκτός από τα δικαιώματα στο περιβάλλον και την υγεία που θα μελετήσουμε στην επόμενη ενότητα, στα κοινωνικά δικαιώματα ανήκουν και τα δικαιώματα κοινωνικής πρόνοιας (ειδικές παροχές σε

ομάδες, όπως οι ανάπηροι, άνεργοι, πολύτεκνοι), υποχρεωτικής ασφάλισης όλων των εργαζόμενων (Ι.Κ.Α., Ο.Γ.Α. κ.ά.) και το δικαίωμα προστασίας του γάμου και της μητρότητας με επιδόματα και άδειες στους εργαζόμενους οικογενειάρχες.

Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα που κατοχύρωσε το δικαίωμα στη δωρεάν παιδεία (Σύνταγμα 1864), πολλές δεκαετίες πριν τα κοινωνικά δικαιώματα εισαχθούν στα ευρωπαϊκά Συντάγματα.

Να συζητήσετε στην τάξη με ποιον τρόπο η παιδεία βοηθά να πραγματοποιηθούν όλα τα άλλα δικαιώματα και υποχρεώσεις του πολίτη (ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά).

THE WALL
**We don't need no
thought control**

φωτ. 12.8 Το γνωστό σύνθημα των Pink Floyd γραμμένο στο τείχος της Γάζας. Σήμερα πολλοί νέοι εκπαιδευτικοί θεσμοί δημιουργούνται, όπως η διά βίου και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο και τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.).

Μπορείτε να ενημερωθείτε για αυτούς από τις ιστοσελίδες του ΥΠΑΙΘΠΑ www.minedu.gov.gr και να παρουσιάσετε σχετικές πληροφορίες στην τάξη.

φωτ. 12.9 Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τα προγράμματα κατάρτισης στην περιοχή σας.

“Ποια σημασία έχει το άσυλο κατοικίας για έναν άστεγο ή η ελευθερία για έναν χρόνια άνεργο”, ρωτούν όσοι θεωρούν πιο σημαντικά τα κοινωνικά δικαιώματα.

“Σε τι ωφελεί το οκτάωρο και η σύνταξη, εάν κινδυνεύεις να υποστείς βασανιστήρια και στέρηση της ελευθερίας”, απαντούν όσοι θεωρούν σημαντικότερα τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.

Σήμερα γίνεται δεκτό ότι όλα τα δικαιώματα, ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά, αποτελούν ένα σώμα δικαιωμάτων, αφού κάθε δικαίωμα εξαρτάται από την προστασία των υπόλοιπων. Γι’ αυτό όλα τα δικαιώματα συνδέονται μεταξύ τους με κύριο στόχο την εξασφάλιση της αξιοπρέπειας του ατόμου. Ο ενεργός πολίτης πρέπει να έχει εξασφαλίσει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, αλλά χρειάζεται και την κάλυψη των βασικών αναγκών του (βασικό εισόδημα

και εκπαίδευση) για να μπορεί απερίσπαστος να διαθέτει χρόνο για τα κοινά. Να συζητήσετε και άλλα παραδείγματα που δείχνουν αυτή την αλληλεξάρτηση (σύνδεση) των δικαιωμάτων.

Βασικές έννοιες μαθήματος

Κοινωνικά δικαιώματα

```
graph TD; A[Κοινωνικά δικαιώματα] --> B[Δικαίωμα εργασίας]; A --> C[Δικαίωμα παιδείας (υποχρεωτική δωρεάν παιδεία)]; A --> D[Κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση]; A --> E[Προστασία γάμου και μητρότητας];
```

**Δικαίωμα
εργασίας**

**Δικαίωμα παιδείας
(υποχρεωτική
δωρεάν παιδεία)**

**Κοινωνική
πρόνοια
και ασφάλιση**

**Προστασία
γάμου και
μητρότητας**

Στα κοινωνικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα περιλαμβάνονται και τα δικαιώματα του πολίτη στο περιβάλλον και την υγεία. Τα δύο αυτά δικαιώματα αποκτούν σήμερα έναν ιδιαίτερο και διεθνή χαρακτήρα. Τα μεταλλαγμένα προϊόντα και οι ιογενείς νόσοι δε γνωρίζουν σύνορα, η καταστροφή των δασών επηρεάζει το κλίμα όλου του πλανήτη, ενώ η μόλυνση των θαλασσών και τα πυρηνικά απόβλητα αποτελούν παγκόσμια προβλήματα. Γι' αυτό άλλωστε και αντιμετωπίζονται από την ελληνική, ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία (βλ. κεφ. 14.1, τόμ. 6, σελ. 104).

12.5.3 Προστασία της υγείας - Αγωγή Υγείας

Το κοινωνικό δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την υποχρέωση της πολιτείας να παρέχει σε όλους υπηρεσίες που αφορούν την υγεία τους (προληπτικές και ιατρικές, φαρμακευτικές, νοσοκομειακές). Η ασθένεια είναι ένας κίνδυνος για το σύνολο του πληθυσμού, ανεξάρτητα από εισόδημα και πλούτο, γι' αυτό η περίθαλψη και αποκατάσταση των ασθενών κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα ως δικαίωμα όλων («Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων» άρθρο 21 παρ. 3 Συντ.).

Εξάλλου η πρόληψη και η έγκαιρη διάγνωση της ασθένειας αποτελούν κοινωνικό συμφέρον, γιατί η καλή κατάσταση της υγείας του κάθε πολίτη ξεχωριστά αντανακλά και την πρόοδο ολόκληρης της κοινωνίας. Υποχρέωση της πολιτείας δεν είναι μόνον η περίθαλψη, αλλά και η πρόληψη και, εφόσον χρειάζεται, η αποκατάσταση και επανένταξη των ασθενών.

Αγωγή Υγείας:

Η πρόληψη προϋποθέτει έναν πολίτη ενημερωμένο σε θέματα υγείας. Γι' αυτό, εκτός από τις εκστρατείες προληπτικής ιατρικής, πραγματοποιούνται στα σχολεία προγράμματα αγωγής υγείας. Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των

μαθητών σε θέματα υγιεινής και πρόληψης.

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΚΑ-
ΠΝΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ**

**ΜΗΝ
ΚΑΠΝΙΖΕΤΕ**

**ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΕΤΕ
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ**

φωτ. 12.10 Αντικαπνιστική Αφίσα.
Το κάπνισμα μπορεί να προκα-
λέσει καρκίνο και καρδιαγγειακά

νοσήματα στους καπνιστές, ενώ προκαλεί μόνιμα αναπνευστικά προβλήματα στους παθητικούς καπνιστές και στα παιδιά.

Οι εκστρατείες κατά του καπνίσματος εντάσσονται στα προγράμματα προληπτικής ιατρικής.

Μπορείτε να ενημερωθείτε για αυτά μέσα από την καμπάνια της Ε.Ε για το κάπνισμα από το www.help-eu.int και να οργανώσετε ένα πρόγραμμα αγωγής υγείας στο σχολείο σας.

φωτ. 12.11 Greenpeace.

Από τις ιστοσελίδες του Υπουργείου Περιβάλλοντος www.ypreka.gr θα βρείτε όλους τους περιβαλλοντικούς φορείς και οργανώσεις.

Να συγκεντρώσετε υλικό για επίκαιρα περιβαλλοντικά θέματα και να ενημερώσετε την τάξη.

12.5.4 Προστασία του περιβάλλοντος - περιβαλλοντική αγωγή

«Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός» ορίζει το Σύνταγμα (άρθρο 22 παρ. 1). Στο πλαίσιο της κοινωνίας πολιτών, ο πολίτης έχει πλέον δικαίωμα να ενημερώνεται και να απαιτεί από την πολιτεία την προστασία του περιβάλλοντος. Συγχρόνως έχει την υποχρέωση να σέβεται και ο ίδιος και να προστατεύει το περιβάλλον, ώστε να το απολαμβάνουν και οι επόμενες γενιές.

Σήμερα τα προβλήματα του περιβάλλοντος είναι από τα πιο σημαντικά κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης. Μπορεί να είναι τοπικά, όπως η ρύπανση

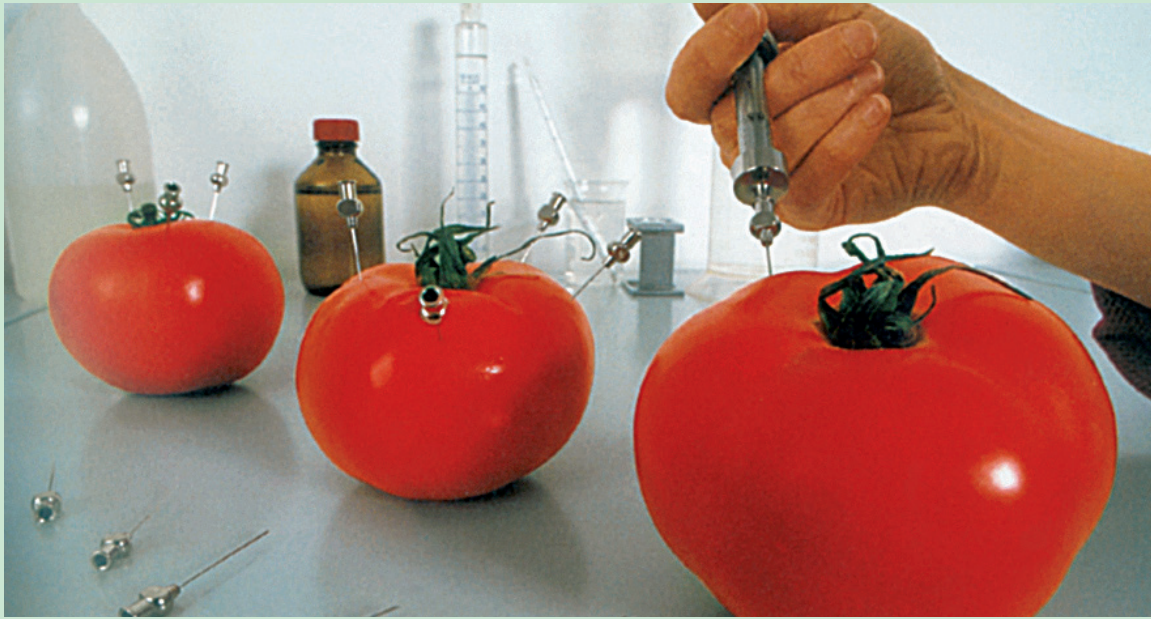
των υδάτινων πόρων από ένα εργοστάσιο ή η ατμοσφαιρική ρύπανση μιας μεγαλούπολης ή παγκόσμια, όπως η τρύπα του όζοντος που οδηγεί σε κλιματολογικές μεταβολές και μεταναστεύσεις πληθυσμών λόγω της ξηρασίας. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να ληφθούν διεθνή μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, που θα δεσμεύουν και τις κυβερνήσεις των κρατών. Στη διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο (Βραζιλία) το 1992 για το περιβάλλον, αποφασίστηκε ότι η καταστροφή του μπορεί να αποφευχθεί μόνον, εάν οι κοινωνίες ακολουθήσουν το μοντέλο της αειφόρου ανάπτυξης. Η βιώσιμη – αειφόρος ανάπτυξη (βλ. κεφ. 6, τόμ. 2, σελ. 108) αποτελεί μέρος της πολιτικής της ΕΕ, η οποία και επιβάλλει πρόστιμα στα κράτη – μέλη τα οποία δεν υιοθετούν

τα αυστηρά περιβαλλοντικά μέτρα που αποφασίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Περιβαλλοντική αγωγή

Η περιβαλλοντική αγωγή έχει εισαχθεί ως πρόγραμμα στα σχολεία με σκοπό ο μαθητής να:

- Γνωρίσει το φυσικό περιβάλλον**
- Ευαισθητοποιηθεί για τα περιβαλλοντικά προβλήματα**
- Δραστηριοποιηθεί και να αναζητήσει λύσεις.**

φωτ. 12.12 Από την εκστρατεία της Greenpeace για τα μεταλλαγμένα. Οι κίνδυνοι από τα μεταλλαγμένα προϊόντα είναι μεγάλοι, υποστηρίζουν οι οικολόγοι. Αντίθετα οι υποστηρικτές τους τα θεωρούν λύση για το πρόβλημα της πείνας που μαστίζει 800 εκατομμύρια κατοίκων του πλανήτη. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα καθημερινά απορρίμματα των Δυτικών νοικοκυριών θα αρκούσαν για να λύσουν το πρόβλημα της πείνας διεθνώς.

Μπορείτε να ενημερωθείτε από την ιστοσελίδα www.greenpeace.gr για το πρόβλημα και να συζητήσετε τα επιχειρήματά σας στην τάξη.

Κινδυνεύουν με εξαφάνιση

- 1. Κεντρική Αμερική**
Πυγμαία κουκουβάγια
Ο χρυσός βάτραχος έχει ήδη εξαφανιστεί
- 2. Ευρώπη**
25% των πτηνών πιθανόν να εξαφανιστούν
- 3. Ισπανικός Αυτοκρατορικός Αετός**
- 4. Βραζιλία**
2.000 είδη φυτών πιθανόν να εξαφανιστούν
- 5. Νότια Αφρική**
30% των ανθοφόρων Proteacea απειλούνται
- 6. Αυστραλία**
54% των ειδών πεταλούδων απειλούνται

φωτ. 12.13 Ζωικός πλούτος που κινδυνεύει από εξαφάνιση.

Ένα εκατομμύριο χερσαίων ζώων και φυτών κινδυνεύουν με εξαφάνιση μέσα στα επόμενα 50 χρόνια, λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Η «πράσινη τεχνολογία», δηλαδή η τεχνολογία που δεν επηρεάζει το όζον της ατμόσφαιρας, μπορεί να αποτρέψει τις τραγικές αυτές συνέπειες.

Να συγκεντρώσετε υλικό για το φαινόμενο του θερμοκηπίου που απειλεί τον πλανήτη.

Βασικές έννοιες μαθήματος

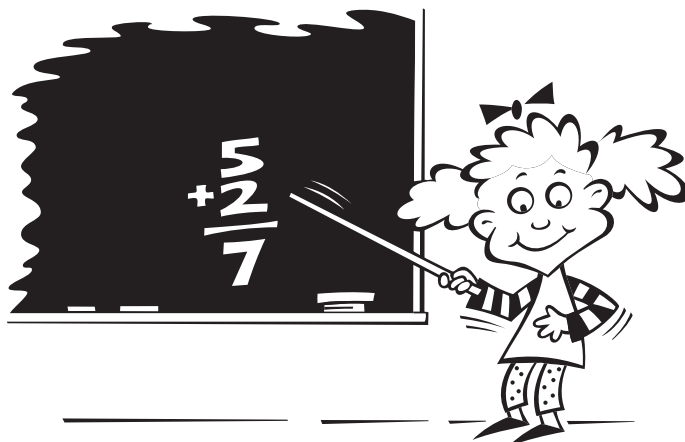
Προστασία Υγείας

- Πρόληψη
- Περίθαλψη, αποκατάσταση
- Επανένταξη
- Αγωγή Υγείας

Προστασία Περιβάλλοντος

- Διεθνής προστασία
- Αειφόρος ανάπτυξη
- Περιβαλλοντική Αγωγή

Εργασίες – δραστηριότητες

1. Να συγκεντρώσετε από τον ημερήσιο τύπο μιας εβδομάδας σχόλια και άρθρα που αναφέρονται στα δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις που μελέτησες σε αυτό το κεφάλαιο. Όλες τις ημερήσιες εφημερίδες θα τις βρείτε και στο διαδίκτυο (π.χ www.in.gr). Το υλικό να το κατατάξετε στις κατηγορίες δικαιωμάτων (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά).

2. «Η ομάδα μου αδικήθηκε στον αγώνα της Κυριακής και οι φίλαθλοι οργανώσαμε πορεία διαμαρτυρίας στο κέντρο της πόλης και κλείσαμε τους δρόμους. Γιατί μας διέλυσε η Αστυνομία; Ελευθερία δεν έχουμε;» Το δικαίωμα που προβάλλει ο νέος στο παράδειγμα αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος; Γράψτε και άλλα παραδείγματα δικαιωμάτων που προβάλλονται καθημερινά και καταγράψτε ποια από αυτά ασκούνται καταχρηστικά.
3. «Είμαι γυναίκα επαγγελματίας οδηγός, αλλά οι εταιρείες προτιμούν τους άντρες οδηγούς». Με βάση ποιο δικαίωμα η νέα έπρεπε να προσληφθεί; Τι μέτρα παίρνει γι' αυτό η πολιτεία;

Επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας www.isotita.gr και του Κέντρου Ενημέρωσης για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) www.kethi.gr και παρουσιάστε παραβιάσεις του δικαιώματος ισότητας των φύλων και τα μέτρα προστασίας που λαμβάνει η Πολιτεία.

- 4. «Περπατώ στην πόλη και οι άλλοι λένε υποτιμητικά: “Ο Πακιστανός”. Το έχω ακούσει τόσες πολλές φορές...» Να βάλετε τον εαυτό σας στη θέση ενός μετανάστη, ενός ατόμου με ειδικές ανάγκες, μιας γυναίκας άνεργης. Καταγράψτε αντίστοιχα με το παράδειγμα πιθανά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Συνδέστε τα με τα αντίστοιχα**

δικαιώματά τους που καταπατούνται.

- 5. «Όταν είσαι σε αναπηρική καρέκλα δεν μπορείς να κινηθείς ελεύθερα στην πόλη. Δεν υπάρχουν ράμπες στα κτίρια στα πεζοδρόμια και στα λεωφορεία». Ένα εκατομμύριο υπολογίζονται τα άτομα με αναπηρίες στη χώρα μας. Άτομα με κινητικά προβλήματα, ανικανότητα όρασης, ομιλίας, ακοής, άτομα με ψυχικές ή άλλες χρόνιες ασθένειες. Να κάνετε μια έρευνα στην τοπική σας κοινότητα για τον αριθμό αυτών των ατόμων. Επισκεφτείτε το Δήμο και ενημερωθείτε για τα μέτρα υποστήριξής τους. Να διαμορφώσετε στην τάξη σας προτάσεις**

- υποστήριξης των ατόμων με αναπηρίες και να τις συζητήσετε.
6. Ποια είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις σας ως μαθητών του Γυμνασίου; Να ενημερωθείτε από τον Κανονισμό του σχολείου σας, τον Κανονισμό Μαθητικών Κοινοτήτων και τη νομοθεσία που θα βρείτε στο σχολείο.
8. Από τις ιστοσελίδες των περιβαλλοντικών οργανώσεων να ενημερωθείτε για τα επίκαιρα περιβαλλοντικά προβλήματα. Να επιλέξετε ένα από αυτά και να γράψετε μια παρουσίαση – ενημέρωση για την τάξη.
9. Οι βιότοποι προστατεύονται από την πολιτεία. Ενημερωθείτε γι' αυτούς από τις ιστοσελίδες της www.wwf.gr. Μπορείτε να

επισκεφτείτε με ομάδα μαθητών έναν από τους ελληνικούς βιότοπους, να τον μελετήσετε, να ενημερωθείτε από τους υπεύθυνους και να παρουσιάσετε τη μελέτη σας στην τοπική κοινωνία μέσα από ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής αγωγής.

Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή

Α. Τελειώνοντας τη μελέτη και συζήτηση του κεφαλαίου αυτού και εφόσον κοίταξες τις περιλήψεις και κατανόησες τις καινούργιες έννοιες, θα πρέπει να μπορείς να απαντήσεις σύντομα στις παρακάτω ερωτήσεις. Σε όποιες συναντάς δυσκολία, συμβουλέψου και πάλι το αντίστοιχο μάθημα.

- 1. Ποια η σημασία των θετικών μέτρων για τις γυναίκες; Ανάφερε μερικά. Υπάρχουν τέτοια μέτρα και για άλλες κατηγορίες πληθυσμού;**
- 2. Γιατί όταν υπερασπίζομαι το δημοκρατικό πολίτευμα υπερασπίζομαι και τα δικαιώματά μου;**
- 3. Ποιοι νόμοι κατοχυρώνουν τα δικαιώματά σου, όταν βρίσκεσαι έξω από την Ελλάδα;**
- 4. Έχω το δικαίωμα στην ιδιοκτησία μου και στη χρήση των πόρων του φυσικού περιβάλλοντος. Ποιες υποχρεώσεις περιορίζουν αυτά τα δικαιώματα;**

- 5. Τι σημαίνει ότι όλα τα δικαιώματα (ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά), συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν ένα σώμα δικαιωμάτων; Δώσε παραδείγματα.**
- 6. Η ισότητα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα είναι αναλογική. Δώσε παραδείγματα.**
- 7. Υπάρχουν περιορισμοί στην ελευθερία του τύπου;**

Β. Να βάλεις σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:

Οι βασικές υποχρεώσεις, που περιορίζουν τα δικαιώματα του πολίτη, είναι:

α. ο σεβασμός των νόμων και των δικαιωμάτων όλων των άλλων

β. η υπακοή στην κρατική εξουσία

γ. ο σεβασμός των δικαιωμάτων των ανωτέρων

Γ. Να γράψεις στο κενό αριστερά της **Α' Στήλης** δεδομένων το γράμμα των δεδομένων της **Β' Στήλης** που ταιριάζει.

Α' Στήλη

- _____ απαγόρευση
προσηλυτισμού
- _____ επίδομα πολύτεκνου
- _____ επαγγελματική κατάρτιση
- _____ προστασία ιδιωτικής
ζωής
- _____ ίδιος μισθός για ίδια
εργασία

Β' Στήλη

α. άσυλο κατοικίας

β. δικαίωμα εργασίας

γ. θρησκευτική ελευθερία

δ. δικαίωμα ισότητας

ε. δικαίωμα κοινωνικής πρόνοιας

Δ. Τώρα, χαρακτηρίσε τις παρακάτω προτάσεις σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για τις σωστές και Λ για τις λανθασμένες).

- Τα δικαιώματα του ατόμου δεν έχουν περιορισμούς Σ Λ
- Τα ατομικά δικαιώματα είναι απαράγραπτα Σ Λ
- Ατομικά δικαιώματα ισότητας και ελευθερίας έχουν μόνον οι έλληνες πολίτες Σ Λ
- Οι αλλοδαποί δε δικαιούνται ίση αμοιβή με τους έλληνες συναδέλφους τους Σ Λ

- Η παιδεία είναι δωρεάν σε όλες τις βαθμίδες Σ Λ
- Κοινωνικό δικαίωμα εργασίας είναι η υποχρέωση της πολιτείας να εξασφαλίσει για όλους την εργασία που επιθυμούν. Σ Λ
- Η προστασία της υγείας περιλαμβάνει και την επανένταξη του ασθενούς. Σ Λ
- «Αειφόρος» ανάπτυξη είναι η συνεχής οικονομική ανάπτυξη της χώρας Σ Λ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ – ΟΡΩΝ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

A

- Αγωγή Καταναλωτή ..... Β, 141**
    Περιβάλλοντος ..... Ε, 130
    Υγείας ..... Ε, 124
- Αειφόρος Ανάπτυξη**
    βλ. βιώσιμη ανάπτυξη .....
- Αθλητισμός ..... Β, 155**
- Αλληλεπίδραση**
    (ατόμου-κοινωνίας)..... Α, 43
- Ανεξιθρησκία..... Ε, 96**
- Ανισότητα**
    (κοινωνική)..... Β, 119, Α, 116, Γ, 91
- Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής**
    Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.) ..... Ε, 17
- Αξία (κοινωνική) ..... Α, 110**
- Απαράγραπτα εγκλήματα..... ΣΤ, 150**
- Απαρτχάιντ..... ΣΤ, 159**

Αποκεντρωτικό	
σύστημα.....	Ε, 12
Αρχή Διάκρισης	
Λειτουργιών.....	Γ, 78, Γ, 96
Αρχή Προστασίας Δεδομένων	
Προσωπικού Χαρακτήρα	Ε, 90
Ασφάλεια (προσωπική).....	Γ, 88
Άτομα Με Ειδικές Ανάγκες	
(Α.Μ.Ε.Α.).....	Ε, 65
Αττικό Μετρό.....	ΣΤ, 45
Τραμ	Α, 138
Αυτοδιοίκηση.....	Ε, 14
Αυτοέλεγχος	Β, 95

Β

Βία αθλητική.....	Β, 155 -165
Βιομηχανική επανάσταση	Α, 130
Βιώσιμη ανάπτυξη.....	Β, 142, Ε, 129
Βουλή.....	Δ, 76 -98, Δ, 125 -126
Εφήβων.....	Δ, 84 -86

Γ

Γάμος..... Β, 34, Β, 58

Γενική Γραμματεία

Απόδημου Ελληνισμού ..... ΣΤ, 171

Γενική Γραμματεία

Νέας Γενιάς ..... ΣΤ, 85

Γενετική ταυτότητα (DNA) ..... Ε, 86

Γενοκτονία ..... ΣΤ, 150

Γιατροί του κόσμου... Β, 121, ΣΤ, 145

Γιατροί χωρίς

σύνορα ..... Β, 121, ΣΤ, 145

Δ

Δημογραφικός..... ΣΤ, 165

Δημοκρατία ..... Γ, 57-69

Προεδρευόμενη .... Γ, 61

Προεδρική ..... Γ, 61

Βασιλευόμενη ..... Γ, 60

Δημόσια επιχείρηση ..... Ε, 16

Δημοτικό διαμέρισμα ..... Ε, 20

Δημοψήφισμα ..... Γ, 59, Γ, 68

Διαθεματικότητα..... Α, 9-13
Διαστρωμάτωση κοινωνική ... Α, 117
Διαφάνεια ..... Δ, 37, Δ, 45
Διεθνείς Οργανισμοί..... ΣΤ, 117 επ.
Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.. ΣΤ, 151
Διεθνές Δίκαιο ..... ΣΤ, 105 επ.
Διεθνές Δικαστήριο
της Χάγης..... ΣΤ, 124
Διεθνή Ανθρώπινα
Δικαιώματα ..... Ε, 68
Διεθνής Αμνηστία .... Β, 111, ΣΤ, 144
Διεθνής Ερυθρός Σταυρός ... ΣΤ, 155
Δικαιοσύνη..... Β, 97
Δικαστήρια ..... Γ, 102, Δ, 130
Δικαστική
λειτουργία ..... Γ, 96, Δ, 117
Δικαιώματα
ατομικά ..... Ε, 57, Ε, 70 επ.
κοινωνικά .. Ε, 58, Ε, 112-116
πολιτικά ..... Ε, 57, Ε 110-111
Δικτατορία ..... Γ, 53

Ε

Εθελοντισμός	Α, 56, ΣΤ, 85
Εθνικό κράτος	Γ, 24
Έθνος	Γ, 22
Εκλογές Βουλευτικές	Δ, 13
Δημοτικές	Δ, 13
Ευρωεκλογές	Δ, 14
Εκλογικές Περιφέρειες	Δ, 32
Εκλογικό σώμα	Δ, 12
Μέτρο	Δ, 27
Σύστημα	Δ, 24
Εκτελεστική λειτουργία	Γ, 96
Έλεγχος κοινωνικός	Β, 90
Εναλλακτική θητεία	Ε, 75
Επιστολική ψήφος	Δ, 18
Ευρώ	ΣΤ, 61
Εκπαιδευτικά Προγράμματα	
Ευρωπαϊκά	ΣΤ, 85

Ευρωπαϊκή

Ένωση..... Γ, 24, Δ, 51, ΣΤ, 10 επ.

Επιτροπή.....ΣΤ, 26, ΣΤ, 53

Οικονομική

Κοινότητα.....ΣΤ, 12, ΣΤ, 17

Ευρωπαϊκό

Δικαστήριο.....ΣΤ, 54, ΣΤ, 60

Δικαστικό Δίκτυο

(eurojust) ..... Δ, 119

Κοινοβούλιο ..... ΣΤ, 26-45

Νέων ..... ΣΤ, 44

Συμβούλιο.....ΣΤ, 26, ΣΤ, 47

Ευρωπαίος

Διαμεσολαβητής ..... ΣΤ, 55

Εφημερίδα της

Κυβερνήσεως..... Δ, 88, Δ, 100

G

Greenpeace ...Ε, 127, Ε, 131, ΣΤ, 141

Η

Ηλεκτρονική Δημοκρατία..... ΣΤ, 84

Θ

Θανατική ποινή ..... Β, 92

Θέση κοινωνική ..... Α, 91-95
κατακτημένη/δοτή.....Α, 93-94

Θεσμοθέτηση ..... Β, 20

Θεσμοποίηση..... Β, 21

Θεσμός ..... Β, 12 επ.

Τυπικός/άτυπος ... Β, 20-21

Θρησκευτική ελευθερία..... Ε, 96

Ι

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου ..... Ε, 49

Ιθαγένεια.....Δ, 12

Ινστιτούτο καταναλωτή ..... Β, 111

Ισότητα ..... Ε, 71-80

ευκαιριών ..... Ε, 75

φύλων ..... Ε, 73

Κ

- Κανόνες** ..... Α, 102, Α, 110-113,
..... Β, 90, Γ, 14
    Τυπικοί/άτυποι ... Α, 112-113
- Κάστα**..... Α, 117
- Καταναλωτισμός**..... Β, 130, Β, 140
- Κεντρική Ένωση Δήμων
(Κ.Ε.Δ.Ε.)** ..... Ε, 8
- Κέντρο Ενημέρωσης Για Θέματα
Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)**..... Ε, 138
- Κέντρα Απασχόλησης
Περίθαλψης Ηλικιωμένων
(Κ.Α.Π.Η.)** ..... Α, 81
- Κινήματα κοινωνικά** .... Β, 126, Δ, 38
- Κινητικότητα**..... Α, 120
- Κλωνοποίηση** ..... Ε, 86
- Κοινή γνώμη** ..... Ε, 98
- Κοινωνία**..... Α, 38-40, Α, 137, Β, 116
    Παραδοσιακή ..... Α, 134
    **πλανητική (πλανητικό
χωριό)** ..... Δ, 54, Δ, 55

πληροφορίας..	Δ, 95, ΣΤ, 79
πολυπολιτισμική.....	Α, 63
πλουραλιστική	Δ, 38
πολιτική	Γ, 11
πολιτών.....	Δ, 42
Κοινωνικά προβλήματα ..	Β, 113 επ.
Κοινωνικοποίηση	Β, 55 επ.
Κόμμα πολιτικό.....	Δ, 35-38
Κράτος.....	Β, 75, Γ, 24
Κοινωνικό.....	Γ, 91, Ε, 112
Δικαίου	Γ, 84-86
Κυβέρνηση.....	Δ, 88, Δ, 110-112, ... Δ, 128-130
Κυκλοφοριακή Αγωγή.....	Β, 149
Κώδικας Οδικής	
Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ.).....	Β, 148

Λ

Λαϊκή Νομοθετική

    Πρωτοβουλία .....

Γ, 59

    Κυριαρχία.....

Γ, 79

Λογοκρισία..... Ε, 99

Μ

Μεταβολή (κοινωνική)..... Α, 129 επ.

Μη Κυβερνητικές

**Οργανώσεις ..... Β, 27, Β, 125,
..... Δ, 50, ΣΤ, 140**

**Μ.Μ.Ε. .... Β, 27, Β, 76, Β, 84, Β, 157,
..... Β, 162, Δ, 53-60, Ε, 99**

Μοναρχία.....Γ, 53

Μονογονεϊκή Οικογένεια..... Β, 37

Ν

NATO (North Atlantic

Organisation) ..... ΣΤ, 135

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ..... Ε, 30

Νομικά Πρόσωπα ..... Ε, 14

Νομοθεσία, νόμος..... Β, 96

Νομοθετική

Λειτουργία ..... Γ, 96, Δ, 76

Ο

Οικογένεια ..... Β, 34, Β, 64, Β, 68

πυρηνική/εκτεταμένη .. Β, 35-36

Οικονομική και Νομισματική

Ένωση (Ο.Ν.Ε.) ..... ΣΤ, 61

Οικουμενική Διακήρυξη

Δικαιωμάτων

Ανθρώπου ....Α, 98, ΣΤ, 148, ΣΤ, 153

Ολυμπιακή εκχειρίδα..... ΣΤ, 174

Ολυμπιακοί Αγώνες ..... ΣΤ, 175

Ομάδες κοινωνικές..... Α, 39 επ.

ευάλωτες.....Α, 64, ΣΤ, 79

Ομογενείς .....Γ, 24, ΣΤ, 171

Οργανισμός Απασχόλησης

Εργατικού Δυναμικού

(Ο.Α.Ε.Δ.) .....Α, 126

Οργανισμός για την Ασφάλεια

και τη Συνεργασία στην

Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.)..... ΣΤ, 137

Οργανισμός Ηνωμένων

Εθνών (Ο.Η.Ε.) ... Β, 126, ΣΤ, 120 επ.

**Οργανισμοί Τοπικής
Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)..... Ε, 19**

Π

Παγκοσμιοποίηση ..... Α, 130

Παιδικά Χωριά SOS ..... Β, 41

Παραοικονομία ..... Β, 136

Παραολυμπιακοί Αγώνες..... Β, 159

Παραπληροφόρηση ..... Β, 78, Δ, 56

Πατριαρχική οικογένεια ..... Β, 35

Περιφέρεια διοικητική ..... Ε, 15

Πόλις..... Γ, 12

Πολιτεία ..... Γ, 11-20

Πολίτευμα ..... Γ, 52

Πολιτική..... Γ, 32

Πολίτης ..... Γ, 32

ενεργός ..... Δ, 42-50

Πολιτισμός ..... Α, 32

Πολυκομματισμός..... Δ, 37

Πράξη Νομοθετικού

Περιεχομένου ..... Γ, 98

Προεδρικό διάταγμα...Δ, 100, Δ, 112
Πρόεδρος Δημοκρατίας ... Γ, 61, Γ, 81,
..... Δ, 99 -109, Δ, 127
Προκατάληψη..... Α, 63, Β, 136
Προσηλυτισμός ..... Ε, 96
Προϋπολογισμός.....Δ, 94, ΣΤ, 42
Πρωθυπουργός ..... Δ, 111
Πρωταθλητισμός..... Β, 157

Ρ

Ρατσισμός .....Α, 64, Α, 70, Β, 122
Ρόλος κοινωνικός.....Α, 100-104

Σ

Σύγκρουση Ρόλων .....Α, 104
Συμβούλιο Ευρώπης..... ΣΤ, 140
Συμπεριφορά.....Α, 42
Συνήγορος του Παιδιού ..... Β, 53
Πολίτη ..... Ε, 92
Συνθήκη Μάαστριχτ..... ΣΤ, 12
Ρώμης ..... ΣΤ, 12
Σέγκεν ..... ΣΤ, 82

Συνοικιακά Συμβούλια..... Ε, 20
Σύνταγμα .....Γ, 70-76, Δ, 36, Ε, 60
    Ευρωπαϊκό ...ΣΤ, 13, ΣΤ, 80

Τ

Τάξη κοινωνική ..... Α, 118
Ταύτιση ..... Β, 84
Τεχνολογική Επανάσταση..... Α, 130
Τύπου ελευθερία ..... Ε, 97

Υ

Υγεία ..... Ε, 123
Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε.
    για τους πρόσφυγες ..... ΣΤ, 131
Υπογεννητικότητα ..... Β, 37
Υποσιτισμός ..... Β, 138
Υπουργείο Παιδείας ..... Β, 73, Β, 91,
    ..... Δ, 111, Ε, 117
Υφυπουργός ..... Δ, 112

U

Unesco..... ΣΤ, 124

Unicef..... Β, 121, Β, 126

Φ

Φτώχεια ..... Β, 130-142

    σχετική-απόλυτη .. Β, 130-131

W

WWF..... Β, 111, ΣΤ, 141

Χ

Χαρακτηριστικά

    ατομικά / κοινωνικά .....Α, 42

Χώροι Υγειονομικής Ταφής

    Αποριμμάτων (Χ.Υ.Τ.Α.)..... Ε, 26

Ψ

Ψήφος.....Δ, 18

Ψηφοφορία .....Δ, 17

Ψυχρός πόλεμος ..... ΣΤ, 135

[Α, Β, Γ, Δ, Ε, ΣΤ = τόμοι 1, 2, 3, 4, 5, 6]

Ευρετήριο Ηλεκτρονικών Διευθύνσεων που αναφέρονται στο Βιβλίο

1. Γενικοί Αναζητητές

- www.google.com, www.in.gr

2. Δημόσιες και Ανεξάρτητες Υπηρεσίες, Αρχές και πολιτικά κόμματα

- Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: www.dpa.gr
- Ανώτατο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού:
- Γενική Γραμματεία Αθλητισμού: www.sports.gov.gr
- Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού: www.ggae.gr
- Γενική Γραμματεία Ισότητας: www.isotita.gr
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς:

- **Εθνικό Κοινοβούλιο:**
www.parliament.gr
- **Εθνικό Τυπογραφείο:** www.et.gr
- **Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού:**
www.not.gr
- **Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες:** www.gcr.gr
- **Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.):** www.kethi.gr
- **Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.):** www.kke.gr
- **Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.):** www.nd.gr
- **Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.):**
www.oaed.gr
- **Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (Π.Α.Σ.Ο.Κ.):** www.pasok.gr
- **Προεδρία της Δημοκρατίας:**
www.presidency.gr
- **Συνασπισμός:** www.syriza.gr

- **Συνήγορος του Πολίτη:**
www.synigoros.gr

Οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις όλων των Υπουργείων αναφέρονται στις σελίδες 111 - 113 του τόμου 4.

3. Διεθνείς Θεσμοί

- **Διεθνής Ερυθρός Σταυρός:**
www.icrc.org
- **Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών Ελσίνκι:**
- **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων:**
www.echr.coe.int
- **NATO:** www.nato.int
- **Ο.Η.Ε.:** www.un.org
- **Ύπατη Αρμοστεία Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες:** www.unhcr.org
- **Unesco:** www.unesco.org
- **Unicef:** www.unicef.gr

4. Ειδικές Ιστοσελίδες

- **Αντιντόπινγκ:**
- **Άτομα με Ειδικές Ανάγκες:**
www.disability.gr
- **Αττικό μετρό:** **www.metro.gr**
- **Αττικό τραμ:**
- **Ίδρυμα Μαραγκοπούλου:**
www.mfhr.gr
- **Νόμπελ (Βραβεία):**
www.nobelprizes.com

5. Ευρωπαϊκή Ένωση

- **Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής:**
www.europa.eu.int/institutions/ombudsman/
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή:**
www.ee.gr, www.europa.eu.int
- **Ευρωπαϊός Καταναλωτής:**
www.yomag.net
- **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο:**
www.europarlament.gr

6. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

- **Γιατροί του Κόσμου:**

www.mdgreece.gr

- **Γιατροί χωρίς Σύνορα:**

www.msf.gr

- **Διεθνής Αμνηστία:**

www.amnesty.gr

- **Ένωση Καταναλωτών Ποιότητας Ζωής (Ε.Κ.ΠΟΙ.ΖΩ.):**

www.ekpizo.gr

- **Greenpeace: www.greenpeace.gr**

- **Ινστιτούτο Καταναλωτή (ΙΝ.ΚΑ.):**

www.inka.gr

- **Παιδικά χωριά ΣΟΣ:**

www.sos_village.gr

- **WWF: www.wwf.gr**

7. Περιοδικά

- **Γαϊόραμα: www.georama.gr**

- **National Geographic:**

www.nationalgeographic.gr

Φωτογραφίες και πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν ανά Κεφάλαιο:

Κεφ.1: πίν.1.1 Τσαούσης Δ.Γ, Η κοινωνία του Ανθρώπου, Gutenberg, (1987), φωτ.1.3 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.2: φωτ.2.3, 2.4, 2.7 Ελευθεροτυπία, σκίτσα για το ρατσισμό από το φυλλάδιο της ΕΕ Εγώ ρατσιστής;, φωτ.2.5, 6 Καθημερινή.

Κεφ.3: φωτ.3.8 Από το φυλλάδιο Οικογενειακού Δικαίου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (1983), φωτ. 3.10, 11, 16 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.4: φωτ.4.6. Αναγνωστικό Α΄ Δημοτικού ΟΕΔΒ για τα έτη 1955-1978, φωτ.4.7 (διευρυμένη οικογένεια) Το παιδί στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία, εκδ. Ελληνικά Γράμματα (2002), 4.8 Καθημερινή.

Κεφ.5: φωτ.5.10 Διεθνής Αμνηστία, φωτ.5.12 Καθημερινή.

Κεφ.6: πίν.6.1, 6.2, 6.3 Ελευθεροτυπία, φωτ. 6.8, 6.9, 6.10 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.7: φωτ.7.3 Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου/Unesco, Εστία (1996), φωτ.7.5, 7.6 Ελευθεροτυπία.

Κεφ.8: φωτ.8.3, 8.5, Καθημερινή, φωτ.8.7, 8.11 Δημοκρατία: 80 Ερωτήσεις και Απαντήσεις, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου/Unesco, Εστία (1996), 8.9 UNESCO.

Κεφ.9: φωτ.9.1, 9.3, 9.4, 9.6, πίν. 9.1 Ελευθεροτυπία, φωτ.9.5, 9.7 Η Ελλάδα του 20ού αιώνα, Επτά Ημέρες Καθημερινή.

Κεφ.10: πίν.10.3 περιοδικό Βουλής, φωτ. 10.6 Ίδρυμα Καραμανλή, γραφείο Χρ. Σαρτζετάκη, Ελευθεροτυπία.

Κεφ.11: φωτ.11.4 Βουλή.

Κεφ.12: πίν. 12.1 Eurostat, φωτ.12.4 Ελευθεροτυπία, φωτ.12.12, 12.13. Greenpeace, φωτ. 12.14 Ελευθεροτυπία.

Κεφ. 13: φωτ.13.4 Ίδρυμα Καραμανλή, φωτ.13.16 γραφείο Πρωθυπουργού. Όλο το άλλο φωτογραφικό υλικό προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κεφ.14: πίν. 14.1: Ζακάρ Ανρί, Πέντε δισεκατομμύρια άνθρωποι σε ένα πλεούμενο, Ροές (1989). φωτ.14.16 Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, πίν. 14.2 ΟΗΕ, πίν. 14.4 Ολυμπιακή Επιτροπή. Όλο το υπόλοιπο υλικό προέρχεται από δημόσιες Υπηρεσίες (Υπουργεία, Βουλή, Προεδρία της Δημοκρατίας κ.ά.) και τους ευχαριστούμε.

Θερμά ευχαριστούμε την κα Έλλη Μητράκου, για την παραχώρηση

του φωτογραφικού υλικού της Βουλής, τους υπεύθυνους φωτογραφικού υλικού του Ιδρύματος Καραμανλή, το γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Αθήνα και το Δημήτρη Βάκη για την ηλεκτρονική επεξεργασία όλων των πινάκων του βιβλίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Κεφάλαιο 11: Η Διοίκηση	6
Κεφάλαιο 12: Δικαιώματα και υποχρεώσεις	46
Ευρετήριο όρων – εννοιών	150
Ευρετήριο ηλεκτρονικών διευθύνσεων	165

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.